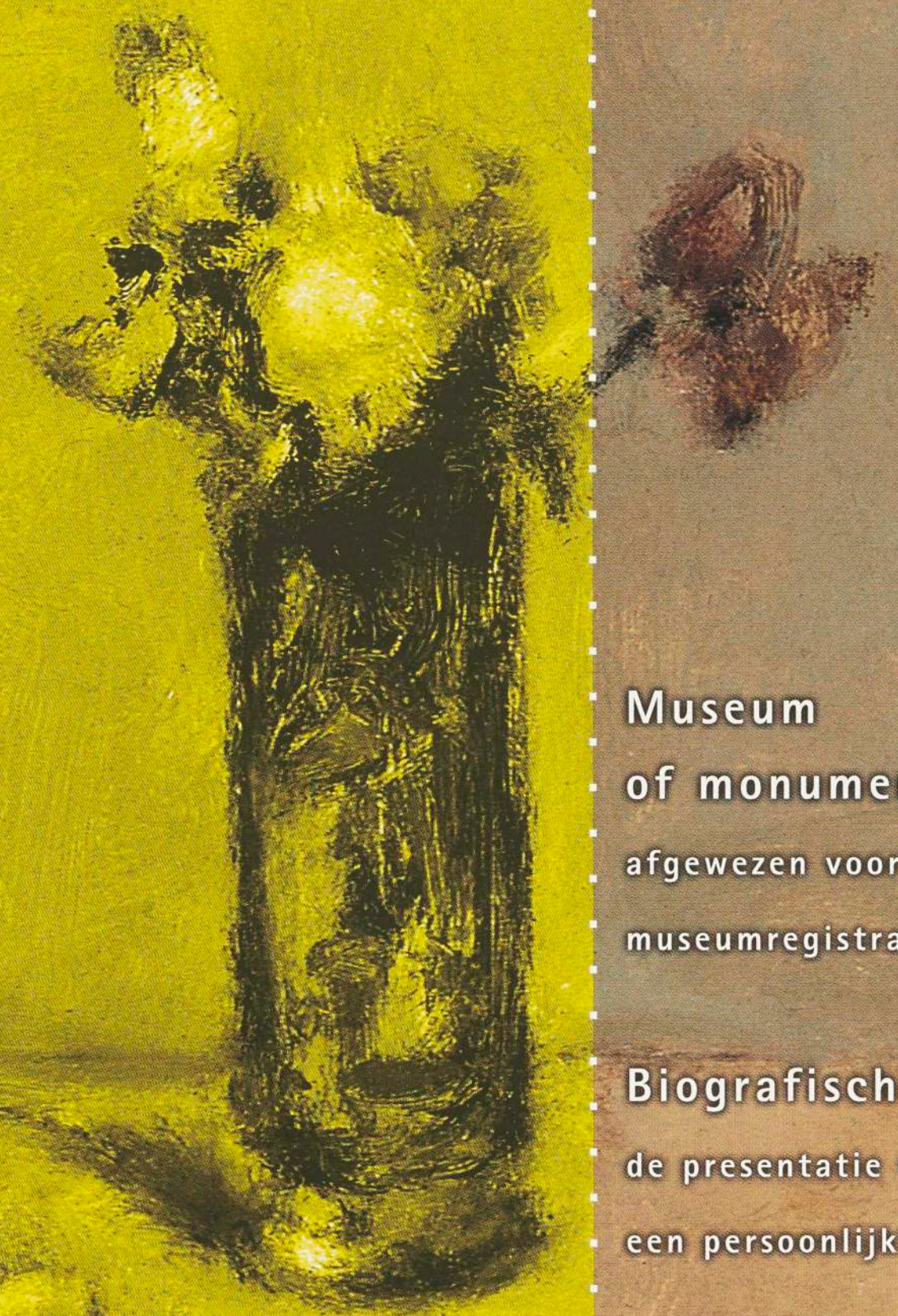

Vakblad voor
museummedewerkers

nummer 16, najaar 2001

museum peil

Museum
of monument?
afgewezen voor
museumregistratie

Biografische musea
de presentatie van
een persoonlijkheid

Afscheid
Hans de Haan
vijfentwintig jaar
museumconsulent Fryslân

Kijken en luisteren tegelijkertijd met ESPRO audioguides

MyGuide™/exSite™/GroupGuide™

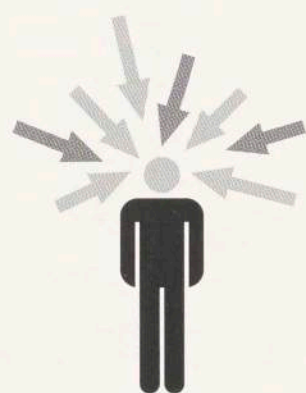
Ook aantrekkelijk voor middelgrote en kleinere musea

ESPRO HOLLAND BV
Waterloop 2
2614XC Delft

Telefoon (015) 212 65 66
Fax (015) 212 65 67
espro-nl@espro.com
www.espro.com

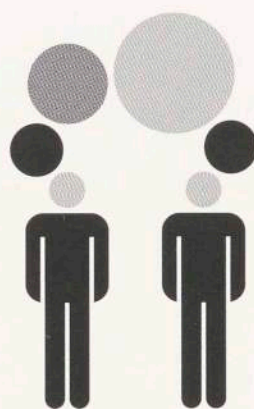
herkenbare vragen ?

*hoe laten we
onze bezoekers
tegelijk iets leren en
meemaken?*

*interactiviteit zonder computers,
kan dat dan?*

*het businessplan is klaar.
wat nu?*

*hoe breng ik mijn collectie
écht tot leven?*

tinker
imagineers

**tinker imagineers beantwoordt deze vragen
samen met U en de collega's in uw museum
als conceptontwikkelaars, als ontwerpers en als uitvoerders**

meer weten? kijk eens op onze site

of neem direct contact op met Patrick van der Hijden of Stan Boshouwers

tinker imagineers Nieuwegracht 13 3512 LC Utrecht / 030 2300405 / mail@tinker.nl / www.tinker.nl

tinker werkt(e) onder andere voor: het Bijbels Openluchtmuseum, Universiteitsmuseum Utrecht, Noordbrabants Museum, Museum voor Communicatie, Militair Luchtvaartmuseum en NEMO

De grenzen van museumland

Het begrip museum heeft een grote aantrekkingskracht. Het geeft status en kent een lange en respectabele traditie. Geen wonder dat particuliere verzamelaars, themaparken, bezoekerscentra, archeologische erven, archieven, monumenten, historische schepen en zelfs winkels zich maar al graag willen profileren als museum.

De Stichting het Nederlands Museumregister wordt regelmatig geconfronteerd met aanvragen van instellingen die een poging wagen museumland binnen te komen. Als het gaat om veredelde winkels of opengestelde huiskamers dan is de beslissing snel genomen, omdat een institutionele basis in dat soort gevallen ontbreekt. Lastiger wordt het bij respectabele en gerenommeerde instellingen die hun zorg voor het cultureel erfgoed serieus nemen maar toch geen museum zijn.

Van doorslaggevend belang voor opname in het museumregister is de aanwezigheid van een museale collectie. Dat wordt per geval beoordeeld; het ene kasteel kan dus een museum zijn, terwijl het andere slechts een 'aangekleed monument' is. Het gaat niet om de kwaliteit van de objecten, maar om de functie van de collectie binnen het geheel: hoe wordt de collectie gepresenteerd en beheerd? De afwijzing zegt dan ook weinig over de cultuurhistorische

of educatieve waarde van een instelling, en dat is ook voor bezoekers soms moeilijk te begrijpen.

Gelukkig laten we deze afgewezen instellingen niet achter in niemandsland, want ook voor hen bestaan in Nederland registers en/of is ondersteuning beschikbaar. Monumenten, archieven en archeologische erven kennen hun eigen kwaliteitszorg en koepelorganisaties, bezoekerscentra werken nauw samen met WW's. En wie weet gaan ook particuliere verzamelaars zich nog eens professioneel organiseren.

Veel museumconsulenten zullen de komende tijd prioriteit geven aan de individuele en projectmatige ondersteuning van voorlopig geregistreerde musea. Deze nog steeds groeiende groep – inmiddels 125 in getal – wil immers binnen drie jaar aan de basiseisen voor museumregistratie voldoen. Maar dit betekent niet dat afgewezen instellingen niet mogen deelnemen aan het cursusaanbod voor museummedewerkers of aan provinciale projecten. En met de toenemende erfgoedbrede samenwerking wordt, althans wat betreft de professionele ondersteuning, de vraag 'museum of monument?' toch minder belangrijk.

Jelmer Prins, eindredacteur Museumpeil

Colofon

Museumpeil nummer 16, najaar 2001

Museumpeil informeert museummedewerkers over landelijke en provinciale ontwikkelingen in de museumsector vanuit een praktijkgericht perspectief. Museumpeil is een gezamenlijke uitgave van de bureaus van de provinciaal museumconsulenten en verschijnt tweemaal per jaar. Museumpeil wordt gratis verspreid onder de relaties van de museumconsulenten.

Redactie

Minette Albers,
Hans de Haan,
Girbe Buist,
Ellen Loozen,
Marianne de Rijke,
Birgitta Fijen,
Jelmer Prins

Redactieadres

Stichting Ondersteuning
Musea
Postbus 10058
3505 AB Utrecht
tel: (030) 234 38 80
fax: (030) 232 86 24
e-mail:
fsce@erfgoed-utrecht.nl

Abonnementen

Een jaarabonnement kost € 12,-. Opgave bij het redactieadres. Abonnementen lopen per kalenderjaar en dienen voor het einde van het jaar te worden opgezegd.

Losse nummers

Losse nummers kosten € 7,- excl. verzendkosten.

Advertenties

Van Kruijsbergen Project
Media v.o.f.
Will A.G. van Kruijsbergen
Anna Blamanlaan 4
6532 SP Nijmegen
tel: (024) 350 22 27
fax: (024) 350 22 29
e-mail:
wakuijs@worldonline.nl

Vormgeving

De Vormers, Utrecht

Drukwerk

Libertas, Bunnik
Oplage 1800
ISSN 1381-1088

©Museumpeil

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie. De redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de schade, van welke aard ook, die het directe of indirecte gevolg is van handelingen of beslissingen die gebaseerd zijn op informatie uit dit blad.

Foto omslag:

Theo Swagemakers,
'Vaasje roze rozen en twee druiven', 1980, olieverf op paneel (uitsnede),
collectie Theo Swagemakers
Museum, Haarlem
(foto Henni van Beek)

Inhoud

Voorwoord

4 De story van Anny Cactus en andere netelige kwesties

Museumregistratie en selectie, hoezo afgewezen? *Jacobus Trijsburg*

8 Museumregistratie tweede fase Ondersteuning van voorlopig geregistreerde musea *Minette Albers*

9 Bezoekerscentrum houdt toerist langer vast

De promotie van het plaatselijk cultureel erfgoed *Girbe Buist*

12 Biografische musea De presentatie van een persoonlijkheid *Arjen Kok*

15 Presentaties gepresenteerd Recente museumpresentaties in Vlaanderen en Zuid-Nederland *Patrick De Rynck*

19 Het publiek van kleine musea

Resultaten en aanbevelingen publieksonderzoek *Brord van Straalen*

22 Vijfentwintig jaar museumconsulentschap in Fryslân

Afscheid van Hans de Haan als provinciaal museumconsulent *Hans de Haan*

25 Op stap met Jet en Jan Cultuur en School in Utrecht *Esther Tobé en Jacqueliën Vroemen*

28 Doe het zelf! Informatie- en communicatietechnologie in musea *Vincent de Keijzer*

30 Het doosje van DEN Cultuurwijzer/Cultuurwijs.nl *Else Laura Rademaker en Jos Taekema*

33 LCM-nieuws

De story van Anny Cactus en andere netelige kwesties

Museumregistratie en selectie, hoezo afgewezen?

Door Jacobus Trijsburg,
provinciaal
museumconsulent
van Gelderland

Particuliere collecties, aangeklede monumenten en instellingen zonder presentatiebeleid kunnen niet worden opgenomen in het museumregister. Maar daarmee is niet gezegd dat ze waardeloos zijn. Particuliere collecties kunnen altijd nog uitgroeien tot musea en monumenten zijn op zichzelf reeds waardevol. De basiseisen voor museumregistratie zetten menige instelling aan het denken over de eigen identiteit. Een rondgang door verschillende provincies.

BEZICHTIGING
Zomeravond rondleidingen van april t/m september op woensdag vanaf 19.00 uur

VERKOOP AAN PARTICULIEREN
...DE CACTUSWONDERWERELD...
Bewonder het bloeimoment van de 'Koningin van de Nacht' in de maand juni/juli

VERZORGINGSTIPS:
...VAN 'ANNY CACTUS'...

...TREED BINNEN IN...
Overdekt cactus-koffie-/theeterras

In overleg met 'Anny Cactus' kunt u diverse arrangementen bespreken:
• Ontvangst door gastvrouw 'Anny Cactus' op afspraak voor groepen van minimaal 5 personen met mogelijkheid tot diverse arrangementen

LAAT U VERRASSEN DOOR...
• Kinderpartijtje, kinderuur en vragenspel
• Dialoog
• Workshop
• Mogelijkheid tot het huren van de ruimte voor het maken van fotoreportages
• Texastocht met huifkar
• Roekoe-tocht

...DE SCHOOONHEID VAN...
• Gedurende het hele jaar diverse exposities

Zorg voor voldoende licht.
Groeiperiode maart t/m september. 1x per maand voldoende water en wat voeding geven. Zorg dat er 's avonds geen water meer in de pot staat.
Rustperiode oktober t/m februari. Geen water geven. De plant echter niet laten verschrompelen.
De cactus verlangt om de 2 jaar nieuwe potgrond en als het nodig is een ruimere pot.

...DE CACTUSSEN...

was gaan zitten. Maar dan moet men deze boerin met lef en een creatieve geest kennen. Terwijl zij fysiek steeds beter uit de voeten kon, hield zij de cactussen scherp in de gaten. Scheefgroei, puistjes, een apart knobbeltje, kortom afwijkingen worden vanzelfsprekend uit het verkoopassortiment verwijderd, goed voor de vuilnisbak. Anny plantte deze spelingen van de natuur stevast in haar hobbyhoekje. Ze groeiden en de misvormingen groeiden mee. Bizar en grotesk als ze zijn, bleven

Anny Cactus

Anny van der Meer doet het woord en haar man Bert het werk, zo is de verdeling. Samen runnen zij een cactuskwekerij in de Gelderse Achterhoek. Anny vertelt hun bewogen levensverhaal. Hoe zijzelf in het Westland in een hobbykasje achter het ouderlijk huis naast de sla en de spinazie met cactussen begon. Hoe zij in Halfweg met Bert een cactuskwekerij realiseerde, met een productie van drie tot vier miljoen zaailingen per jaar en dat twaalf jaar lang, tot een auto-ongeluk van de ene dag op de andere haar leven op zijn kop zette. Een slopend gevecht om weer op de been te komen, veranderde grondig hun bestaan. Zij hield het niet meer uit onder de dagelijkse portie decibellen van het vliegverkeer van Schiphol. Ze waagden de sprong in het duister, naar Ruurlo achter de IJssel. Een nieuw bedrijf werd uit de grond gestampt, de cactussen overgepoot en wij zouden er via *Museumpeil* nooit iets over hebben vernomen, als Anny toen met een breiwerkje achter de geraniums

ze niet onopgemerkt. Toevallige bezoekers brachten het verhaal verder en er kwam een stroom van bedrijfsbezoeken op gang. De afdankertjes groeien uit tot een 'unique selling point'.

Inmiddels dreigt de moordende concurrentie uit warmere streken van Europa de handelskwekerij de das om te doen. Maar Anny's hobbyhoekje met de verworpenen der aarde zorgt voor een groeiende stroom bezoekers en een redelijke kans op zakelijk overleven. Ook wetenschappers interesseren zich voor de zogeheten *cristaten*. Kortom, de geboorte van Anny Cactus was een feit.

Particuliere en bedrijfscollecties

Anny Cactus heeft geen museale pretenties, maar wij kunnen iets van haar opsteken. Haar cactuscollectie is het levende bewijs van de stelling dat weggooien altijd nog kan. Als (deel van een) commercieel bedrijf komt de cactuscollectie niet voor opname in het museumregister in aanmerking. Maar daarom hoeft die cactuscollectie

allerminst de vuilnisbak in. Hetzelfde geldt voor talloze andere particuliere en bedrijfscollecties die niet voor registratie in aanmerking komen. Vergeet niet dat de privéverzameling de bakermat van menig museum is. In Gelderland doet ruim 40% van de 253 zich museum noemende (en verwante) instellingen niet aan de museumregistratie mee. Zij voldoen niet aan de basiseisen, zijn particulier eigendom of onderdeel van een commercieel bedrijf. In andere provincies doen zich vergelijkbare situaties voor, al verschillen de percentages. Het kwaliteitszorgsysteem dat museumregistratie omvat, is voor deze categorie in principe niet toegankelijk. Maar als particuliere eigenaren en exploitanten van bedrijfscollecties zich willen conformeren aan een algemeen systeem van kwaliteitszorg als ISO of zelf een systeem willen opzetten, houdt niemand ze tegen. Het idee is tijdens één van de introductiebijeenkomsten al geopperd.

Hoezo afgewezen?

Afgezien van Utrecht en Flevoland is de museumregistratie nu in heel Nederland gestart. Alle zich museum noemende (en verwante) instellingen worden door de provinciaal museumconsulent uitgenodigd zich aan te melden voor opname in het museumregister. Als uitkomst van de beoordeling zijn er drie mogelijkheden: een museum wordt geregistreerd, voorlopig geregistreerd of niet geregistreerd. Om die laatste categorie gaat het hier, in het bijzonder om de samenstelling van deze groep. Wat zijn zoal de redenen van afwijzing? Met toestemming van de betrokken instellingen en dankzij de bemiddeling van de respectievelijke provinciaal museumconsulenten volgt hier een bloemlezing.

Enige troostende woorden vooraf: het feit dat een instelling niet kan worden geregistreerd als museum, betekent volgens de provinciaal museumconsulenten niet dat zij vervolgens geheel van scholing en ondersteuning verstoken zullen blijven. Wel is het zo dat de museumconsulenten in de komende jaren wat betreft de actieve ondersteuning van musea de nadruk zullen leggen op geregistreerde en met name op voorlopig geregistreerde musea.

Overijssel: Van Deinse Instituut te Enschede

Niet geregistreerd met als reden: geen (beleid gericht op) presentatie van de collectie. Het Van Deinse Instituut is het centrum voor streekcultuur in Twente. Het instituut is in 1996 opgericht en is ontstaan door fusie van de Oudheidkamer Twente met de Twente Academie. Het instituut beheert een uitgebreide en gevarieerde collectie, die onvervangbare objecten van cultuurhistorische, volkskundige en historische aard omvat en wel de 'moedercollectie van Twente' wordt genoemd. Een groot deel van de collectie werd vroeger gepresenteerd in het Rijksmuseum Twenthe, maar moest in verband met een beleidsverandering dit museum verlaten en ligt nu grotendeels opgeslagen.

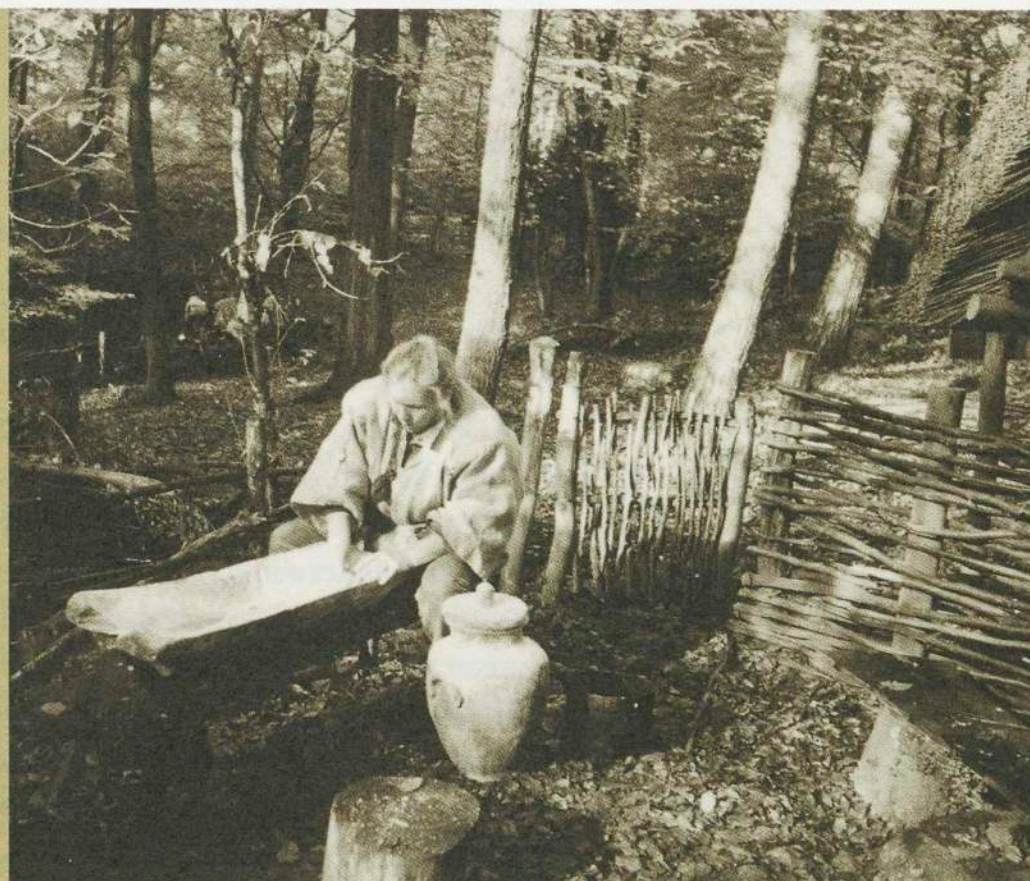
Het Van Deinse Instituut voldoet aan bijna alle basiseisen van het museumregister, maar het ontbreken van een expositiebeleid is het knelpunt. De invulling van de publiekstaak is onvoldoende. Wel worden onder de vlag van het Van Deinse Instituut op diverse locaties - altijd buiten de deur - tijdelijke exposities van wisselende samenstelling gehouden. Het bestuur van de Stichting het Nederlands Museumregister heeft op zich geen bezwaar tegen het elders exposeren, mits dit regelmatig gebeurt, onder eigen naam, en er een beleid aan ten grondslag ligt. Bij het Van Deinse Instituut bestaat niet voldoende zekerheid omtrent de continuïteit van het expositiebeleid. Uit de statuten, het beleidsplan en de begroting blijkt niet dat er sprake is van presentatie van de collectie als een structurele activiteit. De publiekstaak maakt geen deel uit van de statutaire doelstelling van het instituut. Wat de externe activiteiten aangaat is het instituut vergelijkbaar met het Meertens Instituut te Amsterdam. Dankzij de museumregistratie is het Van Deinse Instituut inmiddels wel gaan nadenken over de eigen identiteit. Het expositiebeleid wordt duidelijker geformuleerd in het beleidsplan. Ook wil men in de nieuwe naam de museale doelstelling beter tot zijn recht laten komen. Tenslotte is men op zoek naar een permanente expositiemogelijkheid, zodat deze laatste hobbel voor de museumregistratie kan worden genomen.

*Leven als in de IJzer-
tijd, het Haps-project
in Apeldoorn*
foto GOC

Archeologische Educatieve Erven

Nederland kent op negen verschillende plaatsen een Archeologisch Educatief Erf. Al enkele decennia geleden kwam in Berg en Bosch te Apeldoorn, als eerste in Nederland, het zogeheten Haps-project tot stand, nu ondergebracht in de Stichting Prehistorisch Kamp Apeldoorn 'Haps'. Deze erven zijn in educatief opzicht zeer geslaagd, maar een belangrijke basiseis voor museumregistratie is en blijft het beschikken over een museale collectie. En een serie replica's voor educatief gebruik vormt geen museale collectie.

Archeologische Educatieve Erven weten op een aansprekende wijze de jeugd te interesseren voor geschiedenis en archeologie. Misschien slagen zij daarin - met minder middelen en personeel - veel beter dan de traditioneel werkende educatieve diensten van musea voor archeologie en geschiedenis. Wat zij nu nog missen is de link naar deze musea. Het moet toch mogelijk zijn in het kader van de ontwikkeling van erfgoededucatie een blijvende verbinding tot stand te brengen? Hoe sterker de band, des te musealer de functie.

Kasteel Hernen
foto GOC

Gelderland: Kasteel Hernen

- Niet geregistreerd met als reden: geen collectie van enige omvang of betekenis. De portretten van Reinier van Wijhe en Margriet van Eegeren, het drietal kanonslopen, alsmede het tiental bouwfragmenten vormen geen basis voor een museum. De schaarse meubilering van de publieksruimten dient enkel tot gebruik en heeft geen museaal doel. Het kasteel bewaart daarentegen het vrijwel

- ongeschonden uiterlijk van een weerbaar stenen huis uit de late Middeleeuwen/vroege Renaissance en is bouw-historisch een onuitputtelijke bron van informatie. Het is het eerste kasteel dat door de Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen - voor één gulden - is verworven (1940) en het is sinds de restauratie in de jaren vijftig opengesteld voor het publiek. Rondleidingen voor een algemeen publiek en een specifiek op jeugdig publiek afgestemd educatief arrangement vinden gretig aftrek. De Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen heeft zeven van de tweeëntwintig in haar beheer zijnde kastelen en landhuizen opengesteld voor het publiek. De stichting zelf kon niet worden opgenomen in het museumregister. Alle zeven opengestelde kastelen zijn daarom afzonderlijk beoordeeld, waarbij alleen Kasteel Hernen is afgewezen. De overige zes kastelen voldoen aan de basiseisen en zijn derhalve wel geregistreerd als museum.

Gelderland: Kasteel Doornenburg

- Dreigt niet geregistreerd te worden wegens het ontbreken van een statutaire museale doelstelling. Kasteel Doornenburg - geen onderdeel van de Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen - beschikt over een belangrijke cultuurhistorische collectie ter verfraaiing van de publieksruimten: schilderijen, meubilair, gebruiksvoorwerpen. Daarbij ligt het accent op de zestiende tot en met de negentiende eeuw. Alle reden om het kasteel voor museumregistratie aan te melden. Het is echter niet vanzelfsprekend dat een gemeubileerd en gestoffeerd kasteel wordt opgenomen in het museumregister. Het bezoek van de adviescommissie museumregistratie voor Gelderland leidde in dit geval tot een gunstig oordeel.

Er was echter nog een ander struikelblok: de statutaire doelstelling van het kasteel. De museale taken kwamen daarin onvoldoende tot uitdrukking. Momenteel onderzoekt het bestuur hoe de museale doelstelling juridisch het best kan worden ingebed in de stichting.

Noord-Holland: Kasteel Radboud te Medemblik

Niet geregistreerd met als belangrijkste argument: geen vaste kerncollectie. De kerncollectie - het gezichtsbepalende deel van de collectie - bestaat grotendeels uit kortlopende bruiklenen, waarvan de bruikleenovereenkomst elk moment kan worden opgezegd. Het gaat onder andere om een portrettenserie, een collectie wapens en een opstelling van het kantongerecht. Het bestuur van Kasteel Radboud beschouwt zelf het kasteel zelf als het grootste en belangrijkste object van de collectie, maar dit wordt door het museumregister niet erkend. Omdat de continuïteit van geregistreerde musea zoveel mogelijk gewaarborgd moet zijn, eist het museumregister dat de kerncollectie in eigendom of langdurig bruikleen van het museum is. Van langdurig bruikleen is sprake als de overeenkomst een looptijd heeft van minimaal vijftientig jaar.

Kasteel Radboud in Medemblik, een restant van een middeleeuwse dwangburcht, is sinds 1988 toegankelijk voor het publiek. Mede door de uitkomst van de museumregistratie in 1998 heeft het bestuur eind 2000 een nieuw beleidsplan opgesteld voor de periode 2001-2004. Daarin is ook een nieuwe missie verwoord. Kasteel Radboud wil zich onderscheiden als een museum/kasteel waar de bezoeker de Middeleeuwen kan beleven, kennis kan maken met de Middeleeuwen en kan zien hoe de mensen in die tijd leefden: hoe ze sliepen, aten en werkten. Op basis van deze missie is een nieuwe presentatie ontwikkeld, waarvoor nieuwe objecten in bruikleen zijn verworven en replica's zijn vervaardigd van middeleeuwse meubels, wapentuig en vaatwerk.

De nieuwe missie komt ook tot uitdrukking in het collectie- en verzamelbeleid. Binnen de kerncollectie zijn verschillende deelcollectiegebieden onderscheiden, te weten de bouwgeschiedenis van het kasteel, de militaire middeleeuwse geschiedenis en het dagelijks leven in een kasteel in de Middeleeuwen. Andere deelcollecties betreffen de restauratiegeschiedenis, de geschiedenis van Medemblik van de prehistorie tot de negentiende eeuw en het kantongerecht in het kasteel. Per verzamelgebied is een overzicht gemaakt van objecten die hierbij tentoongesteld kunnen worden. Het verzamelbeleid heeft in het beleidsplan ook een financiële vertaling gekregen, maar tot dusver is hiervoor nog geen dekking gevonden. Het beleidsplan besteedt ook aandacht aan het beheer en behoud van de collectie, zoals het automatiseren van collectieregistratie (waarmee reeds gestart is), het doen van onderzoek en het zorgdragen voor het behoud van de collectie. De volgende stap is het omzetten van de kortlopende bruikleenovereenkomsten van de kerncollectie in langdurige bruikleenovereenkomsten. Zodra dat gelukt is, zal Kasteel Radboud opnieuw een aanvraag voor opname in het museumregister indienen.

Zeeland: Museum Marie Tak van Poortvliet Museum te Domburg

Niet geregistreerd met als reden: geen collectie van enige omvang of betekenis. Een beperkt aantal schilderijen is weliswaar permanent te zien, maar de kernactiviteit van het museum is toch het organiseren van wisselexposities van moderne kunstenaars. Mede daardoor functioneert het in feite als een kunsthall.

Namen van schilders als Piet Mondriaan en Jan Toorop zijn met Domburg verbonden. Van deze en vele andere kunstenaars is werk bekend, dat nergens anders dan in deze schitterende Zeeuwse kustplaats ontstaan kan zijn. Het museumbestuur berust dan ook niet in zijn positie en heeft plannen om na verloop van tijd toch nog een eigen, representatieve collectie op te bouwen. Daarvoor zal een adequate ruimte moeten worden gerealiseerd. Ook daaraan wordt – vooralsnog op papier – gewerkt. Kortom, we zullen er nog van horen.

Zuid-Holland: Stoomzeesleepboot de Furie te Maassluis

Loopt een gerede kans om niet geregistreerd te worden wegens het ontbreken van een museale collectie. Eén enkel schip inclusief zijn authentieke inventaris wordt niet zonder meer als een museum beschouwd. Of er sprake is van een museale collectie wordt – net als bij andere 'monumenten' – per geval beoordeeld.

De Furie, gebouwd in 1916 bij Scheepswerven v/h Gebr. G. & H. Bodewes te Martenshoek (Groningen), heeft van 1918 tot 1976 sleepwerk verricht in Zweden. In 1976 werd de sleepboot door de AVRO gekocht en gebruikt voor de verfilming van het boek *Hollands Glorie* van Jan de Hartog. Eerst heeft ze als Jan van Gent en later als de Furie dienst gedaan. Uiteindelijk kwam ze in handen van de Stichting Hollands Glorie in Maassluis. Deze stichting heeft als doel: de totstandkoming en instandhouding van een varende museum op het gebied van de stoomsleepvaart in de ruimste zin van het woord.

De Furie is uniek, het is de enige nog varende stoomzeesleepboot die Nederland rijk is. De Furie is de laatste vertegenwoordigster van een roemrucht tijdperk.

Vanaf het begin is het doel dan ook geweest de sleper toegankelijk te maken voor het publiek, zodanig dat niet alleen de originele onderdelen bekeken kunnen worden, maar ook ervaren kan worden hoe er vroeger aan boord werd geleefd en gewerkt.

De collectie bestaat uit:

- het schip met diverse werk- en leefruimtes, zoals de stuurhut, de machinekamer en enige bemanningsverblijven;
- de nog werkende originele onderdelen van het schip, zoals de stoomstuurmachine, de telegraaf, de ankerlier, het sleeplier, de tweevuurs Schotse ketel en de Triple Expansie Machine;
- oude gereedschappen en onderdelen.

Al wordt dit ene schip met zijn inventaris mogelijk niet registratiewaardig bevonden, anders oordeelde de Stichting het Nederlands Museumregister over een complete museumhaven, waar een serie originele bedrijfsvaartuigen door het publiek kan worden bezocht: het Maritiem Buitenmuseum in Rotterdam. De adviescommissie heeft daarom al gesuggereerd om de Furie op de één of andere manier te verankeren in het geregistreerde Nationaal Sleepvaartmuseum, nota bene ook in Maassluis.

Overigens kennen de schippers van de historische vloot reeds diverse registratiesystemen van individuele schepen, zoals het Stamboek van Rond- en Platbodemjachten en de Stichting het Zeilend Bedrijfsvaartuig. Geheel dakloos is de Furie niet, want in 1989 werd de status van Varende Museum verkregen en begin 2000 is de Furie ingeschreven in het Nationaal Register Varende Monumenten als Varende Monument A2.

Museum of monument?

Een groeiend aantal monumenten met een publieksfunctie valt straks buiten de museumboot. Denk niet alleen aan kastelen en kasteelruïnes, maar ook aan watertorens, stoomgemalen, molens, stadhuizen, poorten en vestingwerken. Zou het een idee zijn om rijksmonumenten zonder collectie maar met een belangrijke educatieve en/of publieksfunctie, die de status van 'geregistreerd museum' niet kunnen krijgen een ander predikaat, bijvoorbeeld 'nationaal erfgoed' toe te kennen? Zeker nu de museumconsulenten via de fenomenen 'erfgoedhuis' en 'erfgoededucatie' steeds intensiever interdisciplinair samenwerken met consulenten en adviseurs voor geschiedbeoefening, landschapsbeheer, monumentenzorg, archeologie, streektaal, archieven en documentatiecentra is het herkennen en erkennen van monumenten met een educatieve en/of publieksfunctie een zaak van te groot belang om te negeren of op zijn beloop te laten. Het is nog maar een kwestie van tijd of we spreken van erfgoedconsulenten die breed inzetbaar zijn; naast specialisten zijn generalisten nodig die grenzen kunnen overbruggen. Naast de musea kunnen bepaalde monumenten van geschiedenis en kunst als 'nationaal erfgoed' zowel educatieve als cultuurtoeristische functies vervullen.

Stoomzeesleepboot
de Furie
foto Europhoto Rozenburg

Museumregistratie tweede fase

Ondersteuning van voorlopig geregistreerde musea

Door Minette Albers,
provinciaal museum-
consulent Groningen

In drie provincies – Noord-Holland, Groningen en Friesland – is de eerste fase van museumregistratie inmiddels afgerond. De provincie Overijssel zal de eerste fase begin 2002 afronden. In deze vier provincies én in Gelderland – waar de eerste fase door het grote aantal musea geruime tijd in beslag zal nemen – krijgen voorlopig geregistreerde musea actief ondersteuning van het museumconsulentschap bij het inlopen van de achterstanden.

Achterstanden

Uit de eerste fase van de museumregistratie is gebleken dat de achterstanden van voorlopig geregistreerde musea vooral liggen op het gebied van beleid (een beleidsplan ontbreekt), collectieregistratie en het behoud en beheer van collecties. Daarnaast ontbreekt vaak een overzicht van de samenstelling van de collectie en een op schrift gesteld verzamel- en afstotingsbeleid.

Resultaten eerste fase museumregistratie

	Noord-Holland	Friesland	Groningen
Aanmeldingen	91	43	31
Registratie	38	22	8
Voorlopige registratie	30	15	11
Afwijzing	14	6	4
Aanhoudingen	9	-	8

Voor meer informatie:

<http://www.museumvereniging.nl/nmv/musreg/>

Begeleiding op maat

De museumconsulentschappen bieden voorlopig geregistreerde musea begeleiding op maat: individuele begeleiding of ondersteuning in de vorm van projecten. Dat maatwerk is belangrijk, want niet elk voorlopig geregistreerd museum

heeft hetzelfde tempo bij het inhalen van de achterstanden. Deelname aan een project houdt in dat museummedewerkers in hun eigen omgeving worden bijgeschoold. Daarna wordt een plan van aanpak gemaakt en krijgt het museum begeleiding bij de uitvoering. In sommige provincies kunnen ook geregistreerde musea deelnemen aan deze projecten.

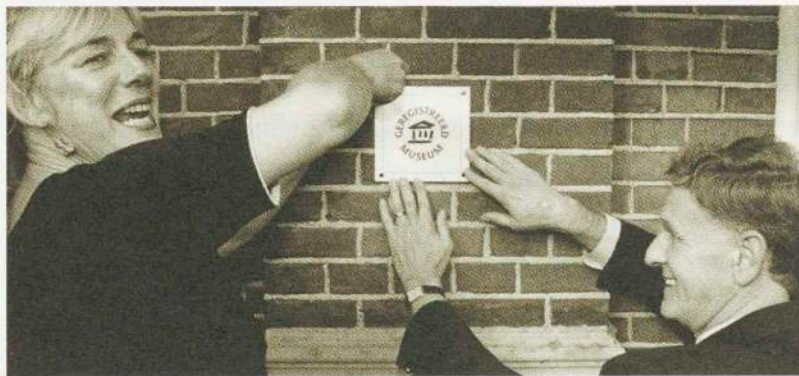
Ondersteuningsprojecten

Alle genoemde provincies organiseren collectieregistratieprojecten, waarbij musea begeleiding krijgen bij het maken van een collectieregistratieplan en bij de geautomatiseerde registratie van de collectie. Musea krijgen korting op de (gezamenlijke) aanschaf van hardware en software of op apparatuur als printers, scanners of digitale camera's. In Groningen nemen zes van de tien voorlopig geregistreerde musea deel aan het project, in Noord-Holland veertien van de dertig. Vergelijkbare projecten op het gebied van het behoud en beheer van collecties zijn in ontwikkeling. In Groningen en Noord-Holland krijgen musea individuele begeleiding bij het schrijven van een beleidsplan. In Noord-Holland heeft dankzij die begeleiding circa de helft van de dertig voorlopig geregistreerde musea inmiddels een beleidsplan.

Uitvoering

Voor de begeleiding van voorlopig geregistreerde musea stellen de consulentschappen veelal projectmedewerkers aan. De betreffende provinciale overheden hebben extra financiële middelen – samen bijna anderhalf miljoen gulden – beschikbaar gesteld voor de ondersteuning van voorlopig geregistreerde musea. Zij maken daarmee een belangrijke verbetering van de kwaliteit van de musea in hun provincie mogelijk.

foto Elmer Spaargaren

Feestelijke uitreiking certificaten in Groningen

Op 18 oktober reikte Mirjam de Meijer, gedeputeerde van cultuur, toerisme en recreatie en onderwijs van de provincie Groningen, de certificaten 'Geregistreerd Museum' uit aan acht Groningse musea. De uitreiking vond plaats in het Veen-

koloniaal Museum in Veendam, één van de geregistreerde musea. De andere gelukkigen zijn het Noordelijk Scheepvaartmuseum (Groningen), het Universiteitsmuseum (Groningen), het Volkenkundig Museum Gerardus van der Leeuw (Groningen), het Natuurmuseum (Groningen), de Fraeylemaborg

(Slochteren), het Nationaal Rijtuigmuseum (Leek) en de Menkemaborg (Uithuizen). Na de uitreiking schroefden Mirjam de Meijer en Harrie Prins, wethouder van cultuur van de gemeente Veendam, in eendrachtige samenwerking het schildje aan de muur van het museum.

Bezoekerscentrum houdt toerist langer vast

De promotie van het plaatselijk cultureel erfgoed

Een bezoekerscentrum geeft cultuurhistorische informatie over de omgeving en verwijst naar musea, monumenten en andere attracties. Het is een goed middel voor de toeristische promotie van het plaatselijk cultureel erfgoed. Meestal wordt een bezoekerscentrum gecombineerd met een VVV, een museum of een gemeentelijk informatiecentrum.

Door Girbe Buist,
museumconsulent
Stichting
Kunst & Cultuur
Overijssel

Onbekend maakt onbemind

In historische steden en regio's is vaak veel meer te beleven dan de toerist op het eerste gezicht verwacht. Hoe geef je goede informatie over de toeristische mogelijkheden? Een presentatie van monumenten, musea en andere bezienswaardigheden in hun historische context verdiept de beleving van de historische omgeving. Hierdoor wordt het bezoek aan historisch interessante gebieden gestimuleerd, de verblijfstijd verruimd en herhalingsbezoek bevorderd. Een bezoekerscentrum voor lokale historie is daartoe een uitstekend middel. Het is een accommodatie waarin bezoekers – individueel of in groepsverband – informatie krijgen over de cultuurhistorische omgeving, met haar monumenten, lokale cultuur en recreatieve mogelijkheden. Niet alleen toeristen kunnen daar hun voordeel mee doen, ook voor de plaatselijke bevolking is zo'n informatiecentrum interessant. Want hoeveel weet iemand over de historie en monumenten van zijn eigen woonplaats?

Bezoekerscentrum is geen museum

Het idee van bezoekerscentra voor lokale historie is geïnspireerd op de bezoekerscentra van Natuurmonumenten in Nederland en de 'heritage centres' in Groot-Brittannië. De Britse 'heritage centres' – zo'n veertig in getal – vormen een inspirerend voorbeeld. De handleiding *Understanding our surroundings* van de Civic Trust geeft meerdere voorbeelden van geslaagde 'heritage centres', zoals die van York, Chester en Faverham. Deze bezoekerscentra spelen niet alleen in op het toerisme, maar organiseren ook educatieve activiteiten met scholen en zetten zich in voor het behoud van het erfgoed. Ook het stimuleren van lokale monumentenzorg kan een doelstelling zijn. Het voornaamste doel van bezoekerscentra is echter om een zo breed mogelijk publiek te trekken naar historisch interessante locaties en daarmee de belangstelling voor het cultureel erfgoed te vergroten. Een bezoekerscentrum voor lokale historie heeft twee functies:

- het geeft informatie over de historische omgeving;
- het is een wegwijzer en oriëntatiepunt in een historisch afgebakend gebied.

Het is niet de bedoeling dat een bezoekerscentrum een museum op zich is. Het moet in korte tijd brede informatie

geven die prikkelt tot bezoek aan monumenten en musea elders in de omgeving, of bijvoorbeeld tot het maken van een stadswandeling. Hoewel de presentatie van het centrum zoveel mogelijk voor zichzelf moet spreken, zal een personele bezetting voor beheer, toezicht en aanvullende informatie noodzakelijk zijn. Dat kan gerealiseerd worden met betaalde krachten of met vrijwilligers. In de meeste gevallen zal het daarom het beste zijn het centrum te combineren met een museum, een gemeentelijk informatiecentrum of een VVV-kantoor.

Informatiecentrum Cultuur en Toerisme voor Zuidwest-Friesland

Gezien de functie van VVV's als toeristisch informatiepunt, sluit een bezoekerscentrum daar goed op aan. De directeur van de RegioVVV IJsselmeergebied Friesland, Thijs de Vries, nam in 1993 dan ook het initiatief voor het Informatiecentrum Cultuur en Toerisme in Workum. De Vries over zijn filosofie: "Iedereen heeft op dit moment de mond vol van cultuurtoerisme. Dat moet worden gestimuleerd, vindt men. Een prima zaak, maar om dit

Bezoekerscentrum
West-Salland, Heino
foto S. Wichers Schreur

Expositie in
Bezoekerscentrum
West-Salland, Heino
foto S. Wichers Schreur

goed te kunnen moet je weten hoe de consument denkt, hoe je hem benadert en hoe je hem op pad stuurt. Het grote probleem is dat cultuurhistorie een moeilijk tastbaar begrip is. Uit een landelijk onderzoek blijkt dat vijftig procent van de Nederlandse bevolking 'gematigd' geïnteresseerd in cultuurhistorie is. Een enorme markt dus. Maar hoe bereik je die?"

Over van alles en nog wat wordt een folder gemaakt. Er is een overvloed aan informatie. De consument kan dat allemaal niet meer verwerken. De Vries koos daarom een andere benadering. Hij wilde een bezoekerscentrum voor de gehele zuidwesthoek van Friesland. De monumenten en musea werden gepresenteerd als een totaalproduct. Na een introductie middels een diaklankbeeld volgden twee expositieruimtes. In de eerste ruimte bevond zich een vaste tentoonstelling met oude plattegronden en een presentatie van de attracties. In de tweede ruimte werd in wisselexposities steeds een ander thema belicht, zoals Friese folklore of de palingvisserij. Vervolgens kon de toerist bij de VVV-balie terecht voor nadere informatie.

Te groot gebied

Het Informatiecentrum Cultuur en Toerisme voor Zuidwest-Friesland richtte zich in eerste instantie op de reeds in de regio aanwezige Nederlandse toeristen. Het streven was om deze wat langer vast te houden en zo het vakantie-seizoen te verlengen. De verwijfsfunctie bleek echter niet goed te werken. Vorig jaar is het bezoekerscentrum in Workum daarom gesloten. Aan de bezoekersaantallen lag het niet, integendeel. Het centrum besloeg een te groot geografisch gebied. De Vries: "Mensen kunnen hier terecht voor een eerste oriëntatie om vervolgens de streek al wandelend of fietsend nader te verkennen. Omdat het

gebied echter te groot was, kwam dat laatste er meestal niet van." Het bezoekerscentrum werd te veel een attractie op zich en daarmee een concurrent voor de musea in de regio. Daarom is uiteindelijk besloten om het centrum na zeven jaar weer op te heffen.

Historische bezoekerscentra in Overijssel

In Overijssel bestaan inmiddels drie historische bezoekerscentra. In 1998 werd in Heino (in de buurt van Zwolle) het Bezoekerscentrum West-Salland geopend. Met behulp van de Universiteit Groningen is hier een moderne presentatie gerealiseerd over de cultuurgeschiedenis van het landschap. Rond diverse thema's uit de vaste presentatie zijn wandel- en fietsroutes ontwikkeld; de beschrijvingen daarvan zijn in het bezoekerscentrum verkrijgbaar.

Ook starten er diverse rondleidingen door het gebied. Deze formule wordt zeer gewaardeerd door de bezoekers van het centrum.

In het centrum van Gramsbergen staat het Historisch Cultureel Info Centrum Vechtdal, dat in 1999 werd geopend. Het is een bezoekerscentrum over de regionale geschiedenis van het Vechtdal. De historische, hedendaagse en toekomstige ontwikkelingen van zowel het Nederlandse als Duitse deel van het Vechtdal komen aan bod. Verder biedt dit centrum een presentatie van het project Kunstwegen, waarbij in het stroomgebied van de Vecht kunstwerken van gerenommeerde kunstenaars zijn geplaatst.

Vorig jaar is in het Overijsselse Hasselt het Centrum voor Kunst, Cultuur en Toerisme van start gegaan. In dit centrum wordt een presentatie gegeven van de middeleeuwse geschiedenis van deze Hanzestad. Ook is er een fraaie wapen-collectie te bewonderen. Vernieuwend is de educatieve Hanzekast, waarmee kinderen op een speelse manier kennis maken met de geschiedenis van Hasselt in de Hanzetijd.

Archeologische steunpunten in Friesland

Op initiatief van de provinciaal archeoloog van Friesland worden in die provincie archeologische steunpunten opgericht. Deze bestaan uit een kleine expositie, een dvd-presentatie, een boek en een wandel- en fietsroute rond archeologische thema's. Zowel bezoekerscentra, musea als verenigingen voor dorpsbelang kunnen als gastheer optreden. Inmiddels zijn er drie archeologische steunpunten gerealiseerd. In Hogebeintum is het steunpunt ondergebracht in een bezoekerscentrum. Het centrale thema is grafrituelen. Het steunpunt in Wijnaldum is ondergebracht in een dorpspastorie en behandelt het

Cultuur als toegevoegde waarde vakantiebestemming

"Hier in de regio worden veel nieuwe vakantiebungalows gebouwd. Om die vol te krijgen zul je wat aan de beeldvorming van de regio moeten doen.

Friesland is meer dan alleen watersport. Alleen de Friese zuidwesthoek telt, behalve fraaie meren, al 47 kerken, zeven steden, negen klokkenstoelen, achttien molens en evenveel musea. Probleem is echter dat al deze bezienswaardigheden over vijf

gemeenten verspreid zijn en vaak ook nog verscholen liggen. Door het Informatiecentrum Cultuur en Toerisme worden al deze culturele attracties onder de aandacht van de toeristen gebracht." (citaat Thijs de Vries)

Historisch Centrum Zuid-Kennemerland: bezoekerscentrum groeit uit tot museum

Een bezoekerscentrum is geen museum, maar kan het wel worden. Dat gebeurde in Haarlem. Het initiatief werd hier dan ook niet genomen door de toeristische wereld, maar door de Stichting Historisch Museum Zuid-Kennemerland. Deze startte in 1990 een bezoekerscentrum voor lokale historie, het Historisch Centrum Zuid-Kennemerland. Een bezoekerscentrum bedoeld voor informatie, oriëntatie en exposities over de geschiedenis van Haarlem en omstreken. De start als historisch centrum was noodzakelijk omdat de basis voor een historisch museum op dat moment nog te smal was. In de afgelopen tien jaar is dit centrum echter uitgebouwd tot een volwaardig

museum. Sinds de opening is het door 80.000 mensen bezocht. In 1995 veranderde de naam officieel in Historisch Museum Zuid-Kennemerland, en in november 1998 werd het opgenomen in het Nederlands Museumregister.

Met het bezoekerscentrum in Workum had het oorspronkelijke informatiecentrum de opzet van een vaste opstelling in combinatie met een informatiebalie en een wisselexpositie gemeen. Maar er waren ook duidelijke verschillen. In Haarlem had de expositie al bij de opening veel meer een historisch-inhoudelijke opzet, terwijl in Workum het accent op toeristische informatie lag. Het bezoekerscentrum in Haarlem is nooit gekoppeld geweest aan de plaatselijke VVV. Het accent kwam steeds meer te liggen op de historisch-inhoudelijke opzet. De museale presentatie is in

de loop der tijd uitgebreid, samen met andere museale taken zoals collectievorming en educatie. Gebleven is de functie van startpunt voor toeristen die Haarlem willen verkennen en voor Haarlemmers die meer over hun eigen stad willen weten.

Maquette van Haarlem in Historisch Museum Zuid-Kennemerland
foto Nico Boeijink

thema vroegmiddeleeuwse koningen. Het derde steunpunt is ondergebracht in het bezoekerscentrum van Oude Bildtzijl en gaat over het thema dijken. Alle steunpunten zijn betaald met gelden voor plattelandsvernieuwing.

Andere initiatieven

In Den Bosch wordt sinds 1990 gewerkt aan de voorbereiding van een bezoekerscentrum voor lokale historie. De kring Vrienden van 's Hertogenbosch, een zeer actieve vrijwilligersorganisatie, wil samen met de gemeente een historisch informatiecentrum opzetten. Van daaruit moeten dan ook de rondleidingen door de stad en vaartochten over de Binnendieze van start gaan. In Utrecht is circa vijf jaar geleden het bezoekerscentrum Rondom opgericht. Hier wordt cultuurhistorische informatie gegeven. Ook dient het centrum als toegangspoort tot het Utrechtse museumkwartier en beheert het de Domtoren. Leiden, Naarden, Arnhem en Gouda hebben vergelijkbare plannen. In Borculo en Frederiksoord zijn twee thematische bezoekerscentra gerealiseerd over respectievelijk de Berkelscheepvaart en de Maatschappij van Weldadigheid.

Praktische knelpunten

De reacties van gemeentebesturen en VVV's op het initiatief tot oprichting van een bezoekerscentrum voor lokale historie zijn over het algemeen positief. Toch blijkt het realiseren van een dergelijke voorziening nogal wat voeten in de aarde te hebben. Volgens Van Brederode, directeur van de Stichting Nationaal Contact Monumenten, schort het dikwijls aan een goede samenwerking tussen de verschillende partners die bij de oprichting moeten worden betrokken. Soms strandt een initiatief omdat geen geschikte locatie kan worden gevonden. Ook slaagt men er niet altijd in om de benodigde gelden bijeen te brengen.

Geld hoeft echter niet het grootste knelpunt te zijn, want uit Britse voorbeelden blijkt dat de kosten sterk afhankelijk zijn van de manier waarop het bezoekerscentrum vorm krijgt. Er bestaan zowel eenvoudige bezoekerscentra, die worden gerund door vrijwilligers en grotendeels kosten-dekkend zijn, als prestigieuze centra met veel technische snufjes en een commerciële bedrijfsvoering. Op het basis-idee van een bezoekerscentrum voor lokale geschiedenis zijn zowel goedkope als dure varianten te bedenken.

www.CultuurNet.nl
Portaal voor Kunst en Cultuur

CultuurNet is een praktisch en informatief initiatief voor cultuurliefhebbers en beroepsmatig geïnteresseerden met dagelijks het nieuws uit de sector

Adviesbureaus	Bibliotheken	Fondsen	Kunstenaars	Opsporing	Schrijvers	Universiteiten
Antiekhandel	Boekhandel	Galeries	Kunsthandel	Oudheidkamers	Sponsoring	Vacatures
Antiquariaat	Collecties	Genealogie	Leveranciers	Pers en Media	Subsidies	Veilingen
Archieven	Conservering	Hist. Vaartuigen	Literatuur	Politiek, Beleid	Taxaties	Gevonden
Architecten	Digi plaatsen	Hist. Voertuigen	Monumenten	Restauratie	Theaters	Verzamelaars
Beurzen	Exposities	Kunst	Musea	Schouwburgen	Uitgeverijen	Veel meer.....

CultuurNet, Postbus 813, 7301 BB Apeldoorn ~ E-mail: redactie@cultuurnet.nl

Biografische musea

De presentatie van een persoonlijkheid

Door Arjen Kok,
Instituut Collectie
Nederland

Een museum dat is gewijd aan één persoonlijkheid, of het nu een kunstenaar is of een historische figuur, heeft als nadeel dat er weinig variatie mogelijk is in de presentatie. Maar één markant 'product' is wel goed te verkopen. Internet kan daarbij een belangrijk hulpmiddel zijn. De voor- en nadelen van biografische musea.

Kastanjeboom

Zes jaar geleden bezocht ik met mijn dochter het Anne Frank Huis. Zoals zovele kinderen in Nederland en over de hele wereld had ze een spreekbeurt over Anne Frank gehouden en nu moesten we het achterhuis in het echt gaan bekijken. Het was mei, letterlijk een mooie dag in mei. We sloten ons aan bij de rij toeristen die door het museum slingerde en liepen braaf langs het voorgeschreven parcours. Meestal voel ik me slecht op mijn gemak in een dergelijk gezelschap bedevaartgangers. Het grenst toch een beetje aan idolatrie, niet waar, aan afgoderij. Op zichzelf is het natuurlijk interessant om de plek te zien waar een historische gebeurtenis heeft plaatsgevonden, maar het lijkt zo makkelijk te ontaarden in een dweperij. Wat is het verschil met de Spice Girls? Gebrek aan kritisch vermogen, somberde ik, terwijl ik tussen de Amerikanen en Japanners voortsjokte. Tot het moment dat mijn dochter voor het dakraampje ging staan en naar buiten keek. "Kijk", zei ze, "dat is de kastanjeboom waar Anne over schrijft als ze verliefd is geworden. Hij bloeit, net als toen." Door het dakraampje keek ze vijftig jaar terug in de tijd. Anne Frank had daar gestaan en naar de kastanjebloesems gekeken. Ze had het in haar dagboek beschreven. Mijn dochter las het een halve eeuw later en nu veranderde dat dakraampje opeens in een tijdmachine. De suppoost reageerde verheugd,

De kamer van
Anne Frank in het
achterhuis

foto Anne Frank Stichting,
Amsterdam

want de gemeente was van plan om de kastanje weg te halen. Het Anne Frank Huis wilde de boom daarentegen graag behouden. Dit was een prachtig argument daarvoor. Ik moet toegeven dat ik door deze ervaring enigszins 'bekeerd' ben. Een biografisch museum kan inzichten verschaffen, die het boek of de film niet kunnen oproepen. Dat geldt natuurlijk voor elk museum, maar juist het biografische museum zal zich op dit punt moeten en kunnen onderscheiden, omdat boek en film zoveel voor de hand liggen voor de presentatie van een persoonlijkheid en zijn leven en werk.

Geïsoleerde presentatie

Binnen het brede scala van musea vormen biografische musea een aparte groep. Het lijkt op het eerste gezicht te beperkt om een museum geheel en al aan het leven en werk van één persoon te wijden, hoe boeiend en interessant dat ook geweest mag zijn. Je kunt je zelfs afvragen of je de persoon in kwestie niet juist tekort doet door hem of haar zo geïsoleerd te presenteren. Ik vermoed dat de meeste biografische musea regelmatig met die vraag geconfronteerd worden.

Het Anne Frank Huis is natuurlijk een mooi voorbeeld van een biografisch museum. Het dagboek is zó beroemd geworden dat het als het ware vroeg om een materialisering. Duizenden mensen hebben ondergedoken gezeten, allemaal aangrijpende verhalen, maar hoe vaak komt het voor dat de ruimte en de mensen die er leefden zo evocatief beschreven zijn als Anne Frank het heeft gedaan in haar dagboek? En die ruimte is er nog! Inclusief de plaatjes op het behang. Het staat niet in de top honderd authentieke historische interieurs die door het Instituut Collectie Nederland en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg dit jaar is gepubliceerd, maar dat lijkt niemand te deren. Dit is historisch met een grote H en authentieker kun je het moeilijk krijgen. Als er één interieur is dat aan eigen succes ten onder dreigt te gaan, dan is het wel het achterhuis van Anne Frank.

Rembrandt en Van Gogh

Amsterdam kent nog twee grote biografische musea: Museum het Rembrandthuis en het Van Gogh Museum. Het Rembrandthuis is ontstaan toen Rembrandts woonhuis en atelier aan de Jodenbreestraat met sloop bedreigd werden. Het huis bleef behouden en kreeg een

Theo Swagemakers Museum, Haarlem

Een Noord-Hollands voorbeeld van een biografisch museum: het Theo Swagemakers Museum in Haarlem, ontstaan uit een particulier initiatief om meer bekendheid te geven aan het werk van deze Nederlandse schilder die leefde van 1898 tot 1994. Leden van het koninklijk huis, kerkvorsten, industriëlen en bankiers lieten zich door hem ver-eeuwigen. De zolders van bestaande musea lokten verzamelaar Louis Moons – die een groot deel van het oeuvre bezit – niet en in 1999 opende dan ook het Theo Swagemakers Museum zijn deuren in het Pietershuis. Het werk van Swagemakers zelf biedt voorlopig voldoende mogelijkheden voor steeds weer nieuwe tentoonstellingen:

de bekende portretten, maar ook stillevens, aquarellen, landschappen enzovoort. Voor iedere tentoonstelling wordt actief publiciteit gezocht. In het geheel aan de museale eisen aangepaste pand is tevens een stijlkamer ingericht met voorwerpen uit het atelier van de schilder en persoonlijke eigendommen als brieven en foto's. Tenslotte ziet het museum het als een belangrijke taak het verdere, verspreide oeuvre in kaart te brengen en een ontmoetingsplaats te zijn voor de bezitters en verzamelaars van Swagemakers werk. Daarnaast biedt een inpandige galerie andere kunstenaars de mogelijkheid hun werk te tonen, waardoor ook niet direct in Theo Swagemakers geïnteresseerde bezoekers het museum weten te vinden.

Tekst Marjelle van Hoorn

museale bestemming. Maar de schilderijen, de meesterwerken waarop Rembrandts wereldfaam gebouwd is, waren uiteraard elders, in het Rijksmuseum, het Mauritshuis, in collecties over de hele wereld. Het Rembrandthuis heeft echter met name de laatste jaren met succes gewerkt aan het overwinnen van die handicap. Er is meer aandacht gekomen voor het atelier, onder meer door een programma van 'gastkunstenaars' die er enige maanden werken. Van een curiosum is het veranderd in een volwaardig museum, dat de bezoeker een geheel eigen museale ervaring biedt. Het gebouw is met zorg gerestaureerd en opnieuw ingericht. De uitbreiding met de tentoonstellingsruimte biedt niet alleen de mogelijkheid om het bezoek te ondersteunen met een expositie, het onderstreept de status van Rembrandts huis als wereldmonument.

Het Van Gogh Museum is opgebouwd rond de grote nalatenschap van Theo van Gogh. De tragiek van Van Gogh heeft mede bijgedragen aan het ontstaan van een prachtig museum. Tijdens zijn leven heeft Van Gogh vrijwel nooit wat verkocht, maar na zijn dood werd zijn werk in betrekkelijk korte tijd wereldberoemd. Het feit dat een belangrijk deel van de collectie in familiebezit was gebleven, droeg bij aan het ontstaan van het museum: er was een collectie beschikbaar.

Breder profiel

Alliedrie de genoemde musea hebben hard gewerkt aan het versterken van hun identiteit, door de persoon waarop het museum berust met behulp van de collectie zo goed mogelijk te presenteren. Tegelijkertijd hebben ze alledrie begrepen dat het noodzakelijk is om die toch wat smalle basis aan te vullen met een breder profiel. Het Van Gogh Museum ontwikkelt zich tot het museum voor negentiende-eeuwse kunst, ook al bevindt het zich tussen twee grote en belangrijke collecties op hetzelfde

verzamelgebied: het Rijksmuseum en het Stedelijk Museum. Het Rembrandthuis benadrukt onder meer de atelierfunctie van het huis door regelmatig een aansprekend kunstenaar uit te nodigen enkele maanden in het atelier van Rembrandt te komen werken. Daarmee is niet alleen een hedendaags element ingebracht, het beeld van Rembrandt als kunstenaar in zijn atelier krijgt zo ook op een directe en letterlijke wijze gestalte. Het Anne Frank Huis stelt de thematiek van vrijheid en verdrukking aan de orde en probeert op die manier het specifieke historische gegeven een actuele lading te geven.

Neerdrukkende nalatenschap

Het beheren en presenteren van een nalatenschap is geen sinecure. Zo nu en dan duikt in de pers het verhaal op van de conservator die enige dagen na de begrafenis de familie aantreft rond een vreugdevuur dat gestookt wordt van het archief van vader. Meestal wordt gesuggereerd dat de familie niet in staat is het genie van vader op waarde te schatten en verwijt de conservator zichzelf niet eerder te hebben aangedrongen op overdracht van het archief. Maar het zou ook wel eens kunnen zijn dat de familie weet dat vader over zijn graf heen de familie in zijn greep zal houden en hun leven blijft beheersen als zijn nalatenschap niet snel vernietigd wordt. Hoeveel weduwen, zoons en dochters zijn niet ten onder gegaan aan de overheersende persoonlijkheid van vader? (De moeders zijn nog altijd in de minderheid.)

Internet

Voor het Anne Frank Huis, het Van Gogh Museum en het Rembrandthuis lijkt het trekken van meer bezoekers niet zo noodzakelijk, maar toch werken ze daar alledrie hard aan. Ik krijg wel eens de indruk dat de smalle biografische basis een reden is om harder te werken aan naamsbekendheid en klantgerichtheid, maar dat het

Het Theo Swagemakers Museum in het Pietershuis in Haarlem
foto Nico Boeijink

■ tegelijkertijd een voordeel is. Het is één heel markant
 ■ product dat je wilt verkopen, met een naam en een
 ■ gezicht. In de reclame- en pr-wereld weet men hoe
 ■ waardevol dat is. Het museum heeft echter een belang-
 ■ rijke handicap: het is plaatsgebonden. De mensen moeten
 ■ er naartoe en dat is vaak een grote hindernis. Maar
 ■ meer dan andere musea lijkt het biografische museum
 ■ kansen en mogelijkheden te hebben om het publiek op
 ■ een grotere afstand te bereiken en te bedienen. Het lijkt
 ■ alsof er een beetje de klad is gekomen in de opmars van
 ■ internet, maar dat is maar ten dele waar. Het is misschien
 ■ geen commerciële toverformule, maar dat wil nog niet
 ■ zeggen dat het ook op andere manieren faalt. Er wordt
 ■ momenteel een hele generatie opgevoed die voor elk

werkstuk en elke spreekbeurt eerst het internet raadpleegt. En het daar soms bij laat, niet eens zozeer uit gemakzucht, maar omdat de geboden informatie uitstekend beantwoordt aan de verwachtingen.

Internet heeft daarbij nog een belangrijke extra kracht. Het biedt de mogelijkheid voor een laagdrempelig direct contact tussen museum en publiek. Op welke manier je dat het beste kunt gebruiken is nog niet voldoende uitgekristalliseerd. Er zijn nog niet zoveel evidente voorbeelden van musea die op dat gebied succesvol zijn. Het is dan ook een complexe materie, niet zozeer technisch als wel organisatorisch. Want met een eigen website ben je er nog niet; daarmee begint het pas.

*Het Armando Museum
 in de Elleboogkerk in
 Amersfoort
 foto Armando Museum*

Armando Museum, Amersfoort

Het Armando Museum is het museum over de internationaal bekende en gewaardeerde Nederlandse kunstenaar Armando (Amsterdam, 1929). Hoe ga je om met het feit dat je te maken hebt met slechts één kunstenaar? Hoe hou je het publiek steeds maar weer geïnteresseerd en betrokken? En hoe krijg je het publiek naar Amersfoort? Dit laatste blijft lastig, maar wordt vergemakkelijkt door het feit dat de thematiek van Armando gebaseerd is op zijn jeugdjaren, die hij in de oorlog doorbracht nabij Kamp

Amersfoort. Dat rechtvaardigt de vestiging van het museum in Amersfoort, en het museumbezoek krijgt een extra dimensie als het gecombineerd wordt met een bezoek aan de resten van het kamp. Een ander 'voordeel' is de enorme veelzijdigheid van Armando. Het museum toont deze veelzijdigheid in wisselende tentoonstellingen, regelmatig ook met werk van andere kunstenaars. Hierdoor wordt de smalle basis verbreed en wordt Armando in de tijd en in relatie tot anderen geplaatst. Tot slot ontwikkelt het museum een kennis- en documentatiecentrum over leven en

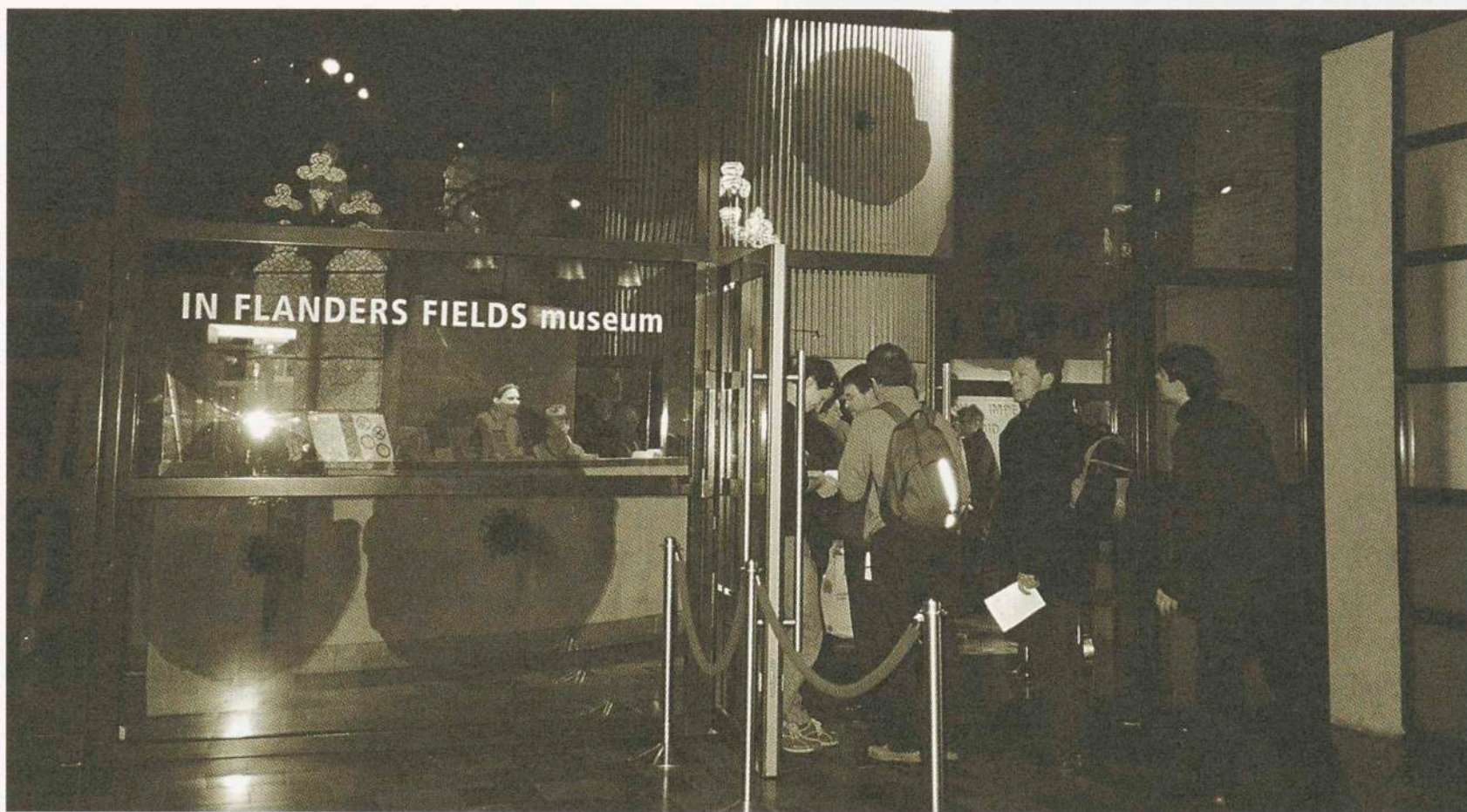
werk van Armando. Dit centrum zal uiteindelijk ook te bezoeken zijn op het internet. Educatieve activiteiten, lezingen en kleinschalige completeren het aanbod dat het Armando Museum tot een unieke plek maakt.

Tekst Yvonne Ploum

Presentaties gepresenteerd

Recente museumpresentaties in Vlaanderen en Zuid-Nederland

Hoe vertelt het museum zijn verhaal aan het publiek? Volgens de ICOM-definitie gebeurt dat 'aan de hand van materiële getuigenissen' maar misschien moeten we dat zo langzamerhand vooraf laten gaan door 'onder meer'. Vlaamse en Zuid-Nederlandse museummedewerkers zochten elkaar op en spraken over museumpresentaties.

In Flanders Fields Museum, leper

In april 1998 opende in de leperse Lakenhallen In Flanders Fields Museum, zo'n drie jaar na de beslissing van het stadsbestuur om het bestaande herinneringscentrum te moderniseren. Het ontwerp is het resultaat van een internationale wedstrijd die was gewonnen door het Londense bureau Event Communications.

De Grote Oorlog van gewone mensen

In Flanders Fields gaat over de Eerste Wereldoorlog zoals

die door gewone mensen aan het front bij leper werd beleefd. Om het mooi te zeggen: het is een 'éénthema-museum' dat aan een geografische entiteit is verbonden. Het politiek-militaire verhaal over de oorzaken van de oorlog, de grote veldslagen, de machinaties tussen staten... staan dus *niet* centraal. Uitgangspunt was dat, mét de objecten, vooral ook de verhalen van de mensen uit de streek en de verhalen van soldaten van diverse partijen tot nu toe de zogenaamde Grote Oorlog levend hadden

Samenwerkingsproject Vlaanderen - Nederland

Op initiatief van hun museum-consulenten bezocht een vijftigtal Vlaamse en Zuid-Nederlandse museummedewerkers in groepsverband een aantal musea in de provincies Vlaams Brabant, Belgisch en Nederlands Limburg, Zeeland en

West-Vlaanderen, onder het motto 'presentaties gepresenteerd'.

De aandacht ging daarbij uit naar de wijze waarop musea hun collectie presenteren, hoe zij tot het tentoonstellingsconcept zijn gekomen, hoe de samenwerking verliep tussen museum en vormgever, en hoe de presentatie uiteindelijk werd

ontvangen door het publiek.

Dit uitwisselingsproject werd op 28 september 2001 afgesloten met een bijeenkomst in Antwerpen, waarbij ook de gelijknamige publicatie, samengesteld door Patrick De Rynck, werd gepresenteerd. *Museumpeil* publiceert daaruit twee voorbeelden.

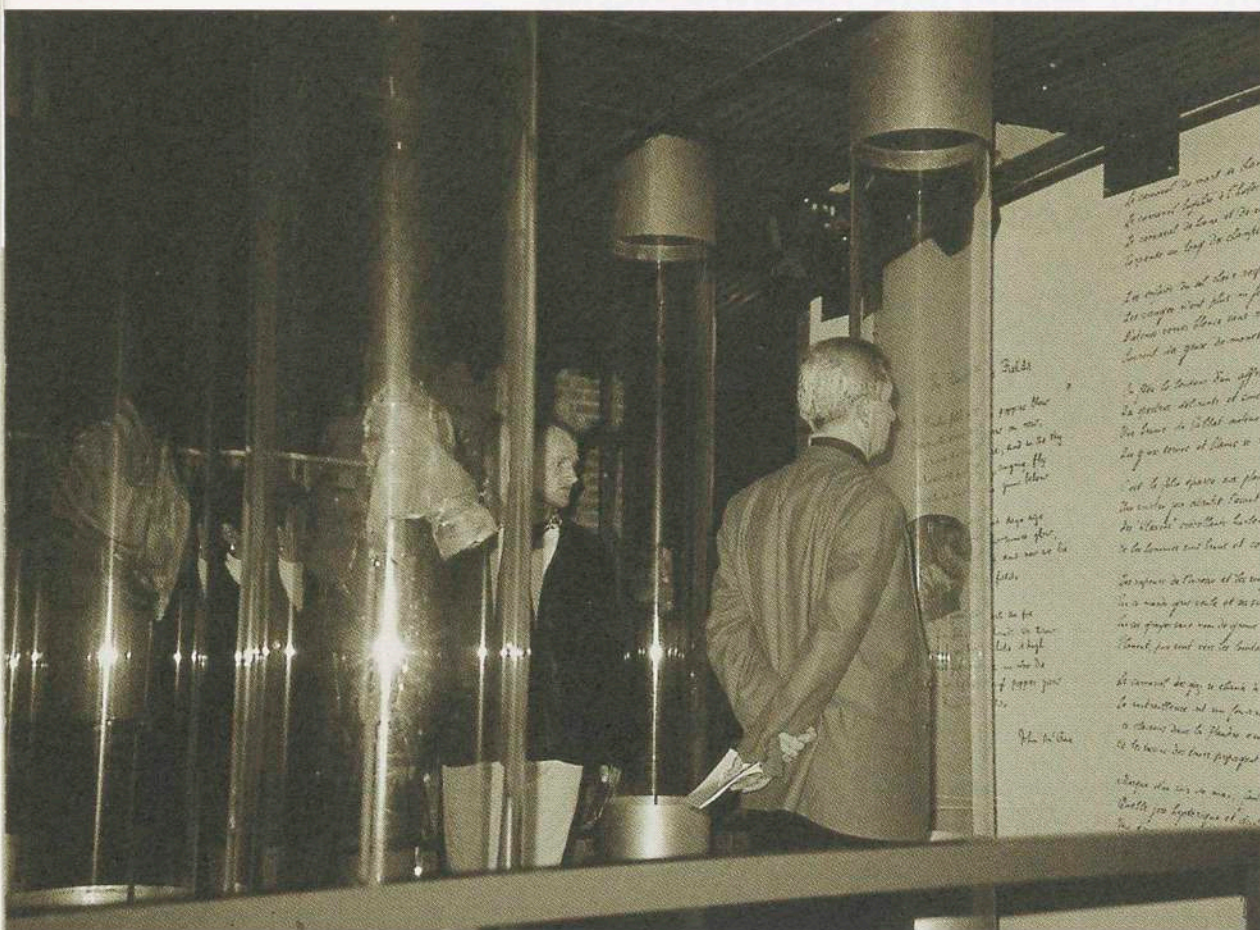
Door Patrick De Rynck,
publicist

Entree
In Flanders Fields
foto Ellen Loozen

Patrick De Rynck,
'Presentaties
gepresenteerd, van
museumconcept tot
vormgeving, Vlaamse
en Nederlandse
Praktijkverhalen', een
uitgave van het
Ministerie van de
Vlaamse
Gemeenschap,
september 2001 (40 p.).
Te bestellen door
overmaking van € 6,-
op rekeningnummer
091-2204003-95 van
het Fonds voor Cultuur,
Parochiastraat 15,
1000 Brussel, onder
vermelding van naam,
adres en 'presentaties
gepresenteerd'.

Diverse
presentatiemiddelen
In Flanders Fields
foto Ellen Loozen

gehouden. Het museum wil de emotionaliteit die dat gedurende de hele twintigste eeuw in de streek teweegbracht in stand houden, en daarenboven ook een vredesboodschap brengen. Het is dan ook geen toeval dat de bezoeker na zijn museumbezoek naar het streekcentrum wordt geleid. In Flanders Fields nodigt zijn bezoekers nadrukkelijk uit om de oorlog ook te gaan verkennen in de stad en de streek, die eigenlijk deel uitmaken van het museumverhaal.

Presentatiemiddelen

Het verhaal wordt verteld met verschillende middelen: behalve een keur van museumobjecten – geen twintig zwaarden, maar twee – spelen teksten een grote rol. Niet alleen klassieke museumteksten, maar ook citaten, in de oorspronkelijke taal (elke bezoeker krijgt een brochure mee met de vertaling). Dat de citaten afkomstig zijn uit zeer diverse bronnen en elkaar soms tegenspreken, past bij de boodschap van het museum. Er bestaat over deze oorlog niet één zaligmakende waarheid.

Geluidseffecten worden in de presentatie niet geschuwd en zowel per museumonderdeel als overkoepelend (bijvoorbeeld overvliegende vliegtuigen) toegepast. Het begin van de twintigste eeuw is ook de tijd van de eerste films; ook daarvan krijgt de bezoeker staaltjes te zien. Verder klinkt er muziek en zijn er poppen, ensceneringen en getuigeniskunstwerken te zien. Het is opvallend welke rol kunst in dit

historisch museum speelt: muziek, schilderwerken, gedichten, prozateksten... Het museum heeft zich de vraag gesteld hoe je emoties van soldaten museaal kunt 'brengen' en poogt daar op deze manier een antwoord op te geven. De bezoeker gaat zelf op beperkte schaal deel uitmaken van het verhaal. Bij het begin van zijn bezoek krijgt hij een naamkaartje van een bekende of onbekende figuur die de oorlog heeft meegemaakt. Op drie plaatsen in het museum kan hij vervolgens zijn of haar lotgevallen volgen. Een groot aantal geschiedkundige feiten is uit het museum 'verbannen' naar een aantal op zichzelf staande cd-roms.

De individuele bezoeker

De presentatie richt zich welbewust tot de individuele bezoeker; klassieke groepsrondleidingen zijn zelfs onmogelijk. Een van de motieven daarvoor is dat In Flanders Fields de Eerste Wereldoorlog niet wilde presenteren zoals dat elders in de frontstreek (Frankrijk inbegrepen) al gebeurt: de verstilde aanpak van Péronne, de musea waar uniformen en wapentuig de kern van de zaak uitmaken, het chronologisch gestructureerde politiek-militaire verhaal. Een ander, fundamenteel motief is dat elke bezoeker met z'n eigen emoties en op zijn persoonlijke wijze op het gebodene moet kunnen reageren. Interactiviteit leent zich bijna per definitie niet voor groepsgebruik.

Succesverhaal

Het museum is ontworpen voor zo'n honderdduizend bezoekers per jaar, maar in werkelijkheid komen er tweemaal zoveel. Dat veroorzaakt algemene problemen die met drukte te maken hebben, maar ook lokale problemen bij de interactieve presentaties. Voor sommige bezoekers wordt de ruimte voor reflectie wel erg beperkt. Gecombineerd met de grote hoeveelheid verschaft informatie kan dat wel eens beklemmend werken. Het feit dat het museum in een beschermd monument is gevestigd, brengt nog extra beperkingen en praktische problemen met zich mee, waarvoor de oplossingen niet voor het grijpen liggen. Maar dat de leperse aanpak werkt, blijkt onder meer uit de vele kleine en grote schenkingen van bezoekers. Daar brengt het museum halfjaarlijks verslag over uit in *In Flanders Fields Magazine*.

Sinds de opening vond het museum ook veel weerklank bij de pers en bij museummensen. In Flanders Fields bracht een discussie teweeg over wat de essentie is van een eigentijds museum. Daarom (en om zijn 'baanbrekende aanpak') kreeg het in 2000 van de Raad van Europa de Europese Museumprijs.

In Flanders Fields: de feiten

- Oppervlakte tentoonstellings- en publieksruimtes: 1000 m²
- Kosten verbouwing en inrichting: circa € 3.000.000,-
- Financiering: stad Ieper (35%), provincie West-Vlaanderen (30%), Vlaamse Gemeenschap (20%), Europese Unie en sponsors (15%)

■ Vormgeving:

Event Communications Ltd, Londen

Voor meer informatie: Jan Dewilde, conservator
Stedelijke Musea Ieper of Dominiek Dendooven,
educatief medewerker

T 32 57 22 85 82

E stedelijke.musea@ieper.be

internet <http://www.inflandersfields.be/>

Museum Het Domein, Sittard

Het gemeentelijke Museum Het Domein in Sittard is in 1998 geopend. Het bevindt zich in een voormalig schoolgebouw in het historische centrum van de stad en bestaat uit een afdeling hedendaagse kunst en een afdeling stedelijke historie en archeologie. Laatstgenoemde afdeling staat hier centraal.

Pakket van eisen

Het voorstel van de kandidaat-ontwerpers die deelnamen aan de selectieronde diende te beantwoorden aan een pakket van eisen. In het ontwerp moest de stedelijke geschiedenis worden gepresenteerd met de 'algemene geschiedenis' als referentiekader. De relatie met de stad en de omgeving moest nadrukkelijk worden gelegd. Het doel van het museum zou zijn bereikt als mensen na hun bezoek de stad introkken om op ontdekkingsstocht te gaan; de stad maakt (imaginair) deel uit van de collectie. Het museum wil zich richten tot een breed publiek: jong en oud, individuen en groepen, leken en kenners. Om dat ruime publiek over de museumdrempel te krijgen moest de vormgeving speels zijn, uitnodigend, zintuiglijk, niet-verplichtend... Er moesten kansen zijn om objecten aan te raken en het geheel mocht geen statische indruk maken. In tegenstelling tot de vage plannen van sommige opdrachtgevers vormde dit een duidelijk omschreven pakket.

Blauwe wand

De ruimte – de bovenverdieping van het museum, een kale zolder met dakgebint – had het ontwerp van de inrichting kunnen bepalen. Het tegendeel is uiteindelijk gebeurd: de ontwerpers hebben de ruimte als het ware genegeerd en er een aangename, gevulde, maximaal gebruikte plek van gemaakt. Een diepblauw geverfde wand – de vraag rijst of de kleur niet wat te somber is – snijdt de ruimte doormidden, creëert een eenvoudig, rechtlijnig parcours en vormt meteen ook een tijdlijn. Grote groepen moeten in verband met de beperkte ruimte worden opgesplitst.

Aanraken mag

Aanraken mag in dit museum waar het pas geeft – bijvoorbeeld bij Romeinse dakpannen – en de bezoeker wordt geprikkeld om zich actief op te stellen: in een mijnschacht te kruipen, kledingstukken aan te passen, over 'het muurtje' te kijken. Dat uitgangspunt creëert een niet-sacrale omgeving, waarin voorwerpen die niet mogen worden aangeraakt kwetsbaar zijn en waarin met name kinderen 'uit hun dak'

durven te gaan. Er moet dus oplettend gesuppoost worden. Paradoxaal genoeg moeten kinderen in dit museum waar aanraken mag wel eens op schoolse – klassiek museale – wijze worden teruggefloten. Het museum lijkt er soms geen te zijn. Dat deze aanpak bij kinderen werkt, blijkt uit het feit dat klassikaal bezoek niet zelden wordt gevolgd door een bezoek in gezinsverband.

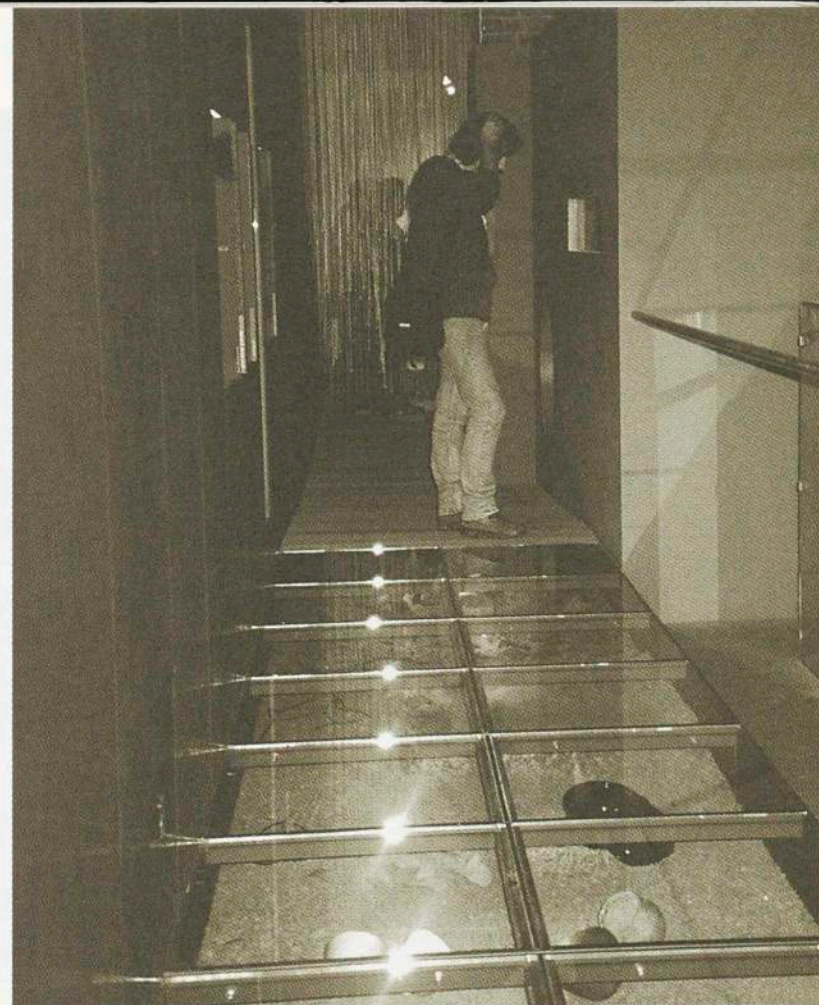
Presentatiemiddelen

Het aangewende instrumentarium is zeer uiteenlopend van aard: naast objecten en reeds genoemde elementen zijn er maquettes, videoprojecties, glazen tegelvloeren, interactieve computers en multimediale projecties. Een periscoop met camera legt de relatie tussen binnen en buiten, tussen het stedelijk museum en zijn stad. Die band is er ook dankzij sfeerbeelden die historische thema's expliciet in verband brengen met eigentijdse onderwerpen. De tekstuele informatie is consequent tweeledig: een 'honderdwoorden-tekst' voor kinderen en een langer stuk voor volwassenen. Door de vormgeving wordt de bezoeker overigens niet gedwongen om de teksten te lezen.

Alle presentatiemiddelen zijn zorgvuldig vormgegeven. De belichting vestigt de aandacht op een aantal hoogtepunten en versterkt zo de opstelling. De nieuwsgierigheid wordt in dit museum voortdurend geprikkeld door objecten en opstellingen slechts gedeeltelijk of vaag te laten zien.

Kritiekpunten

De vraag rijst of de buitenkant van dit museum – de wijze waarop het zich aan de buitenwereld presenteert – en de totale inrichting van het gebouw wel in overeenstemming zijn met de uitnodigende vormgeving. Weinig wijst erop dat het hier om een museum gaat en de toegang vormt voor sommigen een weinig uitnodigende anomalie in de negentiende-eeuwse architectuur. Af en toe werken de in de vormgeving gebruikte metaforen – bijvoorbeeld opwaaiende kalenderblaadjes als beeld van de tijd – niet goed en verwordt de boodschap tot een gimmick.

Afdeling stedelijke
historie en archeologie,
Museum Het Domein
foto Ellen Loozen

Het Domein: de feiten

- Oppervlakte tentoonstellingsruimtes: 750m²
- Kosten verbouwing en inrichting (afdeling stedelijke historie en archeologie): circa € 300.000,-
- Financiering, in volgorde van afnemende bijdrage: Gemeente Sittard, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, Mondriaanstichting, Provincie Limburg, Anjerfonds

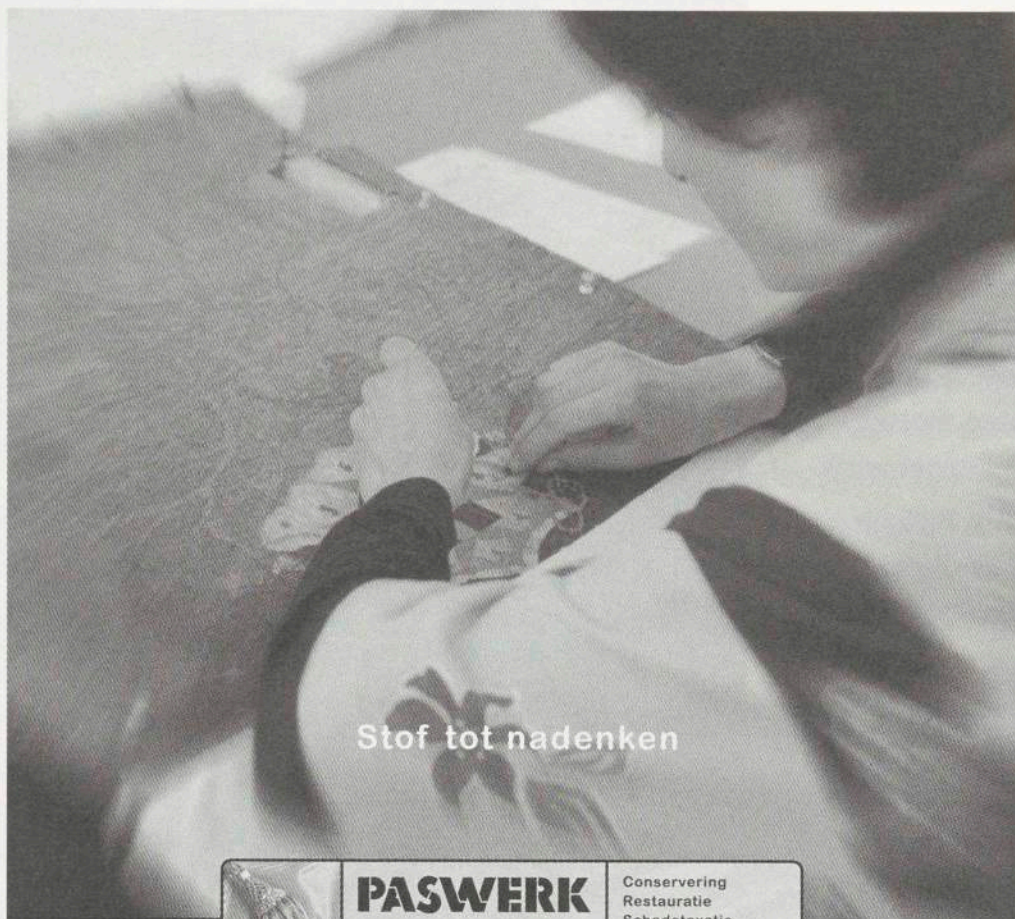
- Vormgeving: Art & Design, Maasmechelen

Voor meer informatie:

Stijn Huijts, directeur, T 046 451 34 60,

E info@hetdomein.nl,

internet <http://www.hetdomein.nl/>

Stof tot nadenken

PASWERK

Textielrestauratie

Conservering
Restauratie
Schadetaxatie
Behoud & Beheer
Advies & Onderzoek

Voorheen Stichting Werkplaats tot Herstel van Antiek Textiel

Het in Haarlem gevestigde onderdeel van Paswerk dat gespecialiseerd is in textielrestauratie is al ruim zestig jaar een betrouwbaar adres voor conservering en restauratie. Deskundig advies op het gebied van behoud en beheer van textiel, conditiebeschrijvingen en schadetaxatie.

Paswerk Textielrestauratie, Leidseplein 36 zwart, 2013 PZ Haarlem. Telefoon 023 - 532 59 49
E-mail textielrestauratie@paswerk.nl Internet www.paswerk.nl

R

Het Restauratie-Atelier N.V.

TURNHOUT

voor restauratie en conservering van:
papier, leer en perkament

- * Boeken, in leer en perkament;
- * Charters en zegels;
- * Prenten en tekeningen;
- * Kaarten en affiches;
- * Massaconservering;
- * Vrijblijvende offertes;
- * Vacuüm vriesdrogen.

Ondersteuning bij calamiteiten
24 uur bereikbaar bij brand- en waterschade
0032 (0)45 - 2013471

Kempelaan 20 2300 Turnhout (Antwerpen)

Tel. / Fax: 0032 (0)14 - 552948

E - mail: restauratie.altelier@belgacom.net

WIJD & ZIJD

Tentoonstellingen
met een eigen visie

MAERLANTS WERELD

De wereld van Maerlant is een wereld van verhalen, van avonturen, van liefde en van strijd. Het is een wereld die ons vandaag de dag nog steeds fascineert. In de tentoonstelling 'Maerlants Wereld' wordt deze wereld levendig gemaakt door middel van een unieke combinatie van tekst, beeld en geluid.

ONTWIKKELING EN REALISATIE VAN:

- Permanente- en tijdelijke inrichtingen
- Mobiele- en reizende (educatieve) presentaties
- Herinrichting publieke ruimten
- Bijzondere presentaties

Voor meer informatie: Schoolstraat 3, 1404 HK Bussum
Telefoon 035 6980075, fax 035 6922408

**N
T
W
E
E
R
P
E
R
S**

**DIGITALISEREN VAN
COLLECTIES
TEKENINGEN
PRENTEN
BOEKEN
GROOT FORMATEN**

**INLIJSTEN VAN
KUNSTVOORWERPEN**

ART CONSERVATION^{BV}

RESTAURATIE & CONSERVERING VAN KUNSTVOORWERPEN

KON. WILHELMINAHAVEN ZZ 19
3134 KG VLAARDINGEN
TELEFOON 0031 (0)10 23 402 91
06 539 468 40
06 514 048 48
TELEFAX 0031 (0)10 46 034 37
E - MAIL INFO@ARTCONSERVATION.NL
WEBSITE WWW.ARTCONSERVATION.NL
K.v.K. ROTTERDAM 190851

BEZOEK ONZE WEBSITE
WWW.ARTCONSERVATION.NL
...BEDANKT

**CONDITIERAPPORTEN
EN GEBRUIK VAN
DATABASES OP MAAT**

**DIGITALISEREN
VOOR INTERNET**

**ADVISEREN
EN RAPPORTEREN**

Het publiek van kleine musea

Resultaten en aanbevelingen publieksonderzoek

Een goed inzicht in de kenmerken van het publiek van kleine musea is een voorwaarde voor effectieve marketing. In welk opzicht verschillen de publieksgroepen van grote en kleine musea van elkaar? Letty Ranshuysen doet in haar rapport tal van behartigenswaardige aanbevelingen.

Verplichte kost dus voor kleine musea.

Achterstand kleine musea

In opdracht van de Nederlandse Museumvereniging deed Letty Ranshuysen het afgelopen jaar onderzoek naar het publiek van kleine musea. Dit landelijke onderzoek bestond uit een heranalyse van beschikbare gegevens van in totaal zo'n zeventig kleine musea. Het was een vervolg op twee regionale publieksonderzoeken in Zuid-Kennemerland (1996) en het Gooi (1999), waarover al eerder in *Museumpeil* werd bericht.

Onderzoek naar publiek en publieksbereik, en meer in het algemeen het gebruik van marketing als beleidsinstrument, zijn onder de kleine musea in Nederland nog geen gewone zaak. Letty Ranshuysen kon in haar onderzoek ongeveer een kwart van alle kleine musea betrekken. Voor de andere musea waren geen bruikbare onderzoeksgegevens beschikbaar. Let wel, ze hanteert de NMV-definitie van kleine musea: de grens ligt bij een jaaromzet van één miljoen gulden. Onder de onderzochte musea treffen we dus respectabele instellingen aan als het Historisch Museum Apeldoorn, Slot Loevestein, het Nieuw Land Poldermuseum en het Veenkoloniaal Museum. Bij de vaak veel kleinere lokale musea en oudheidkamers zal de situatie niet rooskleuriger zijn. Recent onderzoek onder Gelderse erfgoedinstellingen (behalve musea ook historische verenigingen, archieven en monumentenorganisaties) bevestigt dit beeld van relatieve achterstand. Uit de eerste resultaten blijkt dat driekwart van de Gelderse instellingen geen apart budget voor marketing heeft, terwijl ruim 85% niet aan publieksonderzoek doet.

Tekort aan geld, vaak in combinatie met gebrek aan specifieke deskundigheid in eigen kring, weerhoudt kleine musea ervan om zelf duur en bewerkelijk publieksonderzoek te verrichten. Dat maakt regionale samenwerkingsprojecten zo waardevol. Onlangs is in Noord-Holland opnieuw voor een groep kleinere musea publieksonderzoek uitgevoerd, ditmaal in Medemblik en omgeving. Gezamenlijk en met steun van het museumconsulentschap en professionele onderzoekers zijn kleine instellingen zo in staat kwalitatief goed en zinvol onderzoek te doen.

Verskil grote en kleine musea

Uit het onderzoek van Letty Ranshuysen komt naar voren dat het publiek van kleine musea in drie opzichten verschilt van dat van grote musea. In de eerste plaats is het publiek van kleine musea relatief oud: 20% van de

bezoekers is ouder dan 65 jaar, tegenover 15% bij de grote musea. Het publiek van kleine musea is bovendien relatief laag opgeleid. Terwijl bij grote musea veelal zo'n 60% van de bezoekers hoger opgeleid is, ligt dit aandeel bij de kleine musea onder de 45%. Een derde opvallend verschil heeft betrekking op het geografische bereik. Kleine musea trekken relatief veel bezoekers uit de directe omgeving, die ook vaak lopend of op de fiets komen. Grote musea slagen er veel gemakkelijker in om publiek van verder weg te bereiken. Uitzonderingen zijn kleine musea in een toeristisch gebied, die veel bovenregionaal publiek kunnen trekken als ze zich richten op verblijfstoeristen en dagjesmensen.

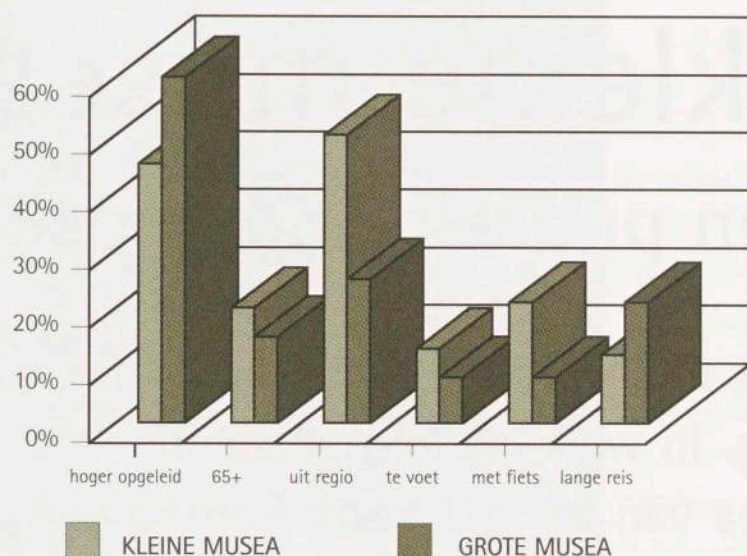
Sterke en zwakke punten van kleine musea

Kleine musea spreken dus een publiek aan dat in ieder geval qua opleidingsniveau breder van samenstelling is dan het publiek van grote musea. Ranshuysen schrijft dit toe aan hun laagdrempeligheid: "De intieme sfeer en de mogelijkheid tot contact met museummedewerkers maken deze musea aantrekkelijk en minder overdonderend, waardoor men zich er eerder op zijn gemak voelt". Het is zaak om in het marketingbeleid juist van die sterke kanten gebruik te maken en ze verder te ontwikkelen.

Door Brord van Straalen,
consulent
geschiedbeoefening en
publiekstaken,
Gelders Oudheidkundig
Contact

Ken uw publiek!
foto Nico Boeijink

Versillen publiek kleine en grote musea

(bron: regionaal publieksonderzoek Zuid-Kennemerland en het Gooi)

Het rapport van
Letty Ranshuysen,
'Het publiek van kleine
musea', NMV 2001,
kost f 7,50 en kan
besteld worden bij de
Nederlandse Museum-
vereniging
T 020 305 37 60,
E info@-
museumvereniging.nl

Zorg er dus voor dat de ongedwongen sfeer in uw kleine museum blijft bestaan, ook als u gaat uitbreiden of herinrichten. Leidt uw medewerkers en vrijwilligers op tot gastvrouwen en gastheren, zodat de bezoeker zich in uw museum nog meer thuis voelt. Hoewel kleine musea op het vlak van klantvriendelijkheid en laagdrempeligheid kennelijk goed scoren in vergelijking met grote instellingen, zijn er ook minder sterke punten. De bewegwijzering naar kleine musea laat veel te wensen over. Voor bezoekers uit de eigen streek zal dat misschien niet zo'n probleem zijn, maar voor kleine musea in toeristische gebieden, die zich ook op een niet-streekgebonden publiek richten, kan dit wel degelijk een handicap zijn. Ranshuysen constateert ook vrij onomwonden dat jongeren en allochtonen niet de meest voor de hand liggende doelgroepen zijn voor kleine musea, tenzij ze via het onderwijs bereikt kunnen worden. Om deze groepen aan te trekken buiten de school om is veel geld en menskracht

klus. Veel goedbedoelde onderzoekjes zijn kwalitatief ver onder de maat en leveren geen bruikbare gegevens op. Daar komt bij dat publieksonderzoek alleen zinvol is als musea de uitkomsten ook willen en kunnen omzetten in beleid. Het is één ding om te constateren dat toeristen uw museum links laten liggen, maar het gaat erom dat de oorzaken worden opgespoord en dat verbeteringen worden gerealiseerd.

Overigens kunnen (kleine) musea ook zonder uitputtend publieksonderzoek veel over hun bezoekers leren. Een goede registratie van bezoekersaantallen (met groepsbezoeken als aparte categorie) is het beginpunt. Rechtstreekse contacten met bezoekers, goede registratie van hun klachten en opmerkingen, en voortdurende waarneming van hun gedrag in het museum (hoe vinden ze hun weg, waar wordt hun aandacht vastgehouden) kunnen veel bruikbare informatie opleveren. Ook goed opgezette groepsdiscussies of interviews met vertegenwoordigers van beoogde doelgroepen zijn een geschikt middel om de wensen en verwachtingen van bezoekers te leren kennen. En verder kunnen musea natuurlijk hun voordeel doen met de marketingaanbevelingen van Letty Ranshuysen. Het onderwijs, inwoners van de regio en toeristen ziet zij als de meest kansrijke doelgroepen voor kleine musea. Om tot een nauwkeuriger doelgroepsegmentatie te komen maakt ze onderscheid tussen twee categorieën kleine musea, de musea met een uniek profiel (bijvoorbeeld kasteelmusea, of musea met een bijzondere thematische collectie) en de lokale en regionale cultuur- en natuurhistorische musea met een minder geprofileerde collectie. Voor de eerste categorie zijn oudere cultuurtoeristen, museaal onervaren verblijfsrecreanten, jonge gezinnen

Continu publieksonderzoek

De Leidse musea zijn in het midden van de jaren negentig begonnen met continu publieksonderzoek, met behulp van in het museum opgestelde computers waarop geselecteerde bezoekers vragen moesten beantwoorden. Aan dit Museum Informatie Systeem (Muis) doet momenteel ook een aantal musea buiten Leiden mee. De voordelen van Muis, dat in samenwerking met adviesbureau

Acquest wordt aangeboden, zijn gelegen in het doorlopende karakter van het onderzoek, de mogelijkheid tot vergelijking met andere musea en in het feit dat er geen ondervragers aan te pas komen. Toch is er ook kritiek op Muis te horen. Zo zou de selectie van de ondervraagden soms te wensen overlaten, zodat de steekproeven niet altijd representatief zijn. Ook de relatief hoge kosten voor de deelnemende musea vormen een nadeel.

De Nederlandse Museumvereniging en de Stichting Museumjaarkaart bereiden inmiddels in samenwerking met adviesbureau Gerben Marcel Jacobs een nieuw systeem van continu publieksonderzoek voor, onder de werktitel MuseumMonitor. Doel van het project is om zoveel mogelijk musea op maat het gereedschap voor geautomatiseerd publieksonderzoek aan te reiken.

nodig, waaraan het de kleine musea veelal ontbreekt. De schaarse middelen kunnen beter voor kansrijke doelgroepen worden ingezet.

Over het nut van publieksonderzoek

Om publiek te bereiken moet je het kennen; om meer of ander publiek te trekken is kennis van voorkeuren, verwachtingen en drempels onmisbaar. Publieksonderzoek kan die inzichten opleveren, maar er zijn hindernissen. Publieksonderzoek is in technisch opzicht een lastige

met kinderen en basisschoolgroepen op schoolreis aantrekkelijke doelgroepen. De meer algemene streekmusea kunnen zich het best richten op oudere steekbewoners en leerlingen van het voortgezet onderwijs. Ranshuysen beveelt bij iedere afzonderlijke doelgroep concrete marketingacties aan, die ieder voor zich weinig opzienbarend zijn (zithoekjes voor ouderen, samenwerking met bungalowparken en campings), maar die gezamenlijk toch een nuttige en inspirerende checklist vormen.

Halte Medemblik

Actieprogramma cultuurbereik

De gemeente Medemblik heeft in het kader van het actieprogramma cultuurbereik van de provincie Noord-Holland geld gekregen voor uitvoering van de eerste fase van het plan Halte Medemblik. Dit plan behelst onder andere het doen van publieksonderzoek onder 'water-toeristen' en museumbezoekers en het op basis daarvan versterken van het lokale culturele programma door samenwerking van vijf musea op het gebied van expositie en pr. De resultaten van het onderzoek zullen richting geven aan de ontwikkeling van gezamenlijke cultuurhistorische projecten, waarvoor de gemeente onlangs voor de volgende fase opnieuw een beroep op het actieprogramma cultuurbereik heeft gedaan. Interessant is dat de gemeente Medemblik ook haar buurgemeenten Wervershoof, Andijk en Noorder Koggenland bij het plan betreft, aangezien ze in de nabije toekomst waarschijnlijk samen een nieuwe gemeente zullen vormen. Naburige culturele instellingen kunnen dus meedoen en er kunnen toekomstige culturele verbindingen worden geschetst, die de toeristische en planologische infrastructuur van de nieuwe gemeente mede kunnen vormgeven.

Publieksonderzoek

Het publieksonderzoek in Medemblik werd uitgevoerd in augustus 2001. Er waren vijf musea bij betrokken, namelijk Kasteel Radboud, het Nederlands Stoommachinemuseum, de Museumstoomtram Hoorn – Medemblik, het Bakkerijmuseum (alle in Medemblik) en het 'dubbelmuseum' Saet en Cruytmuseum en Poldermuseum Het Grootslag (Andijk). De musea zijn samen goed voor circa 175.000 bezoekers op jaarbasis. Het onderzoek werd uitgevoerd door Bureau Letty Ranshuysen Onderzoek Cultuurdeelname, dat kon aanknopen bij de reeds eerder in Noord-Holland uitgevoerde onderzoeken in Zuid-Kennemerland en het Gooi. Tegelijkertijd werd in de zomermaanden van dit jaar ook een

toeristisch onderzoek uitgevoerd door het sociaal-wetenschappelijk bureau van het Samenwerkingsorgaan West-Friesland. De vragen uit beide onderzoeken waren op elkaar afgestemd; de ondervraging van het publiek vond gescheiden en op verschillende dagen plaats. Het publieksonderzoek in Medemblik heeft drie doelstellingen:

- inzicht verkrijgen in de samenstelling van het publiek;
- inzicht verkrijgen in de bekendheid van en de waardering voor de musea en het overige cultuurhistorische aanbod en hoe het publiek hiervan gebruik maakt;
- het onderscheiden van kansrijke publiekssegmenten binnen het regionale en binnen- en buitenlandse publiek, om meer te weten te komen over de specifieke interesses, behoeften en wensen van deze doelgroepen.

Resultaten

Het verkregen materiaal wordt momenteel verwerkt en geanalyseerd; er zijn daarom alleen enige voorlopige resultaten bekend aangaande de publieksamenstelling. Het aandeel van 55-plussers in het onderzochte museumpubliek is hoog: 32%. De Medemblikse musea trekken een qua opleiding breed samengesteld publiek. Van het ondervraagde publiek

had 20% nog niet eerder het museum waar werd geënkquêteerd bezocht. Omdat het onderzoek plaatsvond in de vakantieperiode wekt het geen verbazing dat slechts een klein deel van de bezoekers uit Medemblik of omgeving afkomstig was. Circa 35% van het publiek kwam uit Noord-Holland, 40% uit de rest van Nederland. Onder deze laatste groep bevond zich een groot percentage toeristen dat de stad met de eigen boot bezocht. Slechts 4% van het vakantiepubliek bezoekt het museum alleen. Waar het bezoek plaatsvond in gezinsverband, gaven de kinderen de doorslag bij de beslissing om het museum te bezoeken (in tweederde van alle gevallen). Het onderzoek geeft voorts per onderzocht museum een analyse van de achtergrond en herkomst van de bezoekersgroepen en geeft aanbevelingen over hoe de band met deze doelgroepen kan worden versterkt. Zodra alle onderzoeksresultaten bekend en geanalyseerd zijn, zal een marketing- en pr-plan worden opgesteld met voorstellen voor concrete publieksactiviteiten. Hierbij zullen ook de resultaten van het toeristisch onderzoek worden betrokken. In de laatste fase van het plan Halte Medemblik zullen deze activiteiten door de deelnemende musea gezamenlijk worden uitgevoerd.

*Door Jan Sparreboom,
museumconsulent
Stichting Museaal en
Historisch Perspectief
Noord-Holland*

*Nederlands
Stoommachinemuseum,
Medemblik
foto J.F. Maret*

Vijfentwintig jaar museumconsulentschap in Fryslân

Afscheid van Hans de Haan als provinciaal museumconsulent

Door Hans de Haan,
provinciaal museum-
consulent Fryslân

Vijfentwintig jaar is een lange periode. Een periode waarin het Friese museumwereldje niet stil heeft gestaan. Er zijn veel mooie musea bijgekomen. Maar veel belangrijker: de kwaliteit van de musea is voor alle museumtaken met sprongen vooruit gegaan. Een terugblik: de pionierstijd, de successen, de vruchten van de samenwerking.

Deelnemers aan de consulenten-
contactdagen 10 en 11 juni 1982,
voor de Hidde Nijland Stichting in
Hindeloopen, v.l.n.r. Fries Berkhout
(museumconsulent
Noord-Holland), Jacobus Trijsburg
(museumconsulent Gelderland),
Hans de Haan (museumconsulent
Friesland), Annelies Jordens
(museumconsulent Utrecht),
Jan Karsten (hoofdconsulent voor
de musea), Margriet Lestraden
(museumconsulent Zuid-Holland),
Ger de Leeuw (Provinciaal Museum
Drenthe), Frits Zeiler (Culturele
Raad Overijssel), Jules Verschuuren
(museumconsulent Noord-Brabant),

Bep de Vries (assistent rijks-
consulenten voor de musea),
Frans Verbaas (Stichting Museum-
jaarkaart). Zittend v.l.n.r. Walter
Knoop (Culturele Raad Groningen),
Peter de Clercq (rijksconsulent voor
de collecties van geschiedenis en
van bedrijf en techniek)

1976

Vol energie en enthousiasme begon ik op 1 oktober 1976 aan mijn nieuwe taak als museumconsulent van Fryslân. Het Fries Museum werd op dat moment voor miljoenen verbouwd en was noch toegankelijk voor publiek, noch voor personeel. In de Kanselarij aan de overkant waren provisorisch een aantal werkplekken ingericht, met in de laatmiddeleeuwse gewelven een koffiekamer, waar de familie Jonkman de scepter zwaaide. In het gebouw hing een mystieke sfeer: hoge schemerachtige brede gangen, imposante zalen met hier en daar nog metershoge monumentale boekenkasten. Daar kwam ik te zitten.

Museumconsulenten van het eerste uur

Vanaf het prille begin waren er intensieve en inspirerende contacten met het personeel van het Fries Museum en met de schaarse collega's uit andere provincies: Fries Berkhout uit Noord-Holland, Kruijswijk Jansen uit Gelderland (die het consulentschap letterlijk vanuit zijn achterkamer deed) en last but not least Annelies Jordens uit Utrecht, die tegelijk met mij aantrad als museumconsulent. Na enkele jaren bleek dat deze pioniers redelijk succesvol waren bij het opzetten van projecten, het aanboren van geldbronnen en museumondersteuning in algemene zin. Dit succes ging niet ongemerkt aan de

andere provincies voorbij. Ik zal nooit vergeten hoe wij samen met de rijksconsulenten omstreeks Kerst 1980 op uitnodiging van de Federatie van Musea in Limburg in een klooster in Sint Odiliënberg bij Roermond debatteerden over de wenselijkheid van een museumconsulent voor deze prachtige provincie. Het had wel wat, dat klooster daar op die heuvel met deels jonge nonnetjes in vol tenue, veel eten en drinken en een eindje buiten het klooster een oudheidkamer in de ware zin van het woord. Collega Kruijswijk Jansen hield bij die gelegenheid een gloedvol en humoristisch betoog over de aanstelling van een museumconsulent voor de Sahara. In de Sahara is voor zover mij bekend nog steeds geen museumconsulent actief. In Limburg gelukkig wel. Ik herinner mij dat ik in die pioniersjaren (1980-1982) op museumbijeenkomsten in Zuid-Holland (Dordrecht), Zeeland (Middelburg) en Drenthe (Assen) inleidingen heb mogen houden over het fenomeen museumconsulent, met als resultaat dat ook daar museumconsulenten werden aangesteld. Langzaam maar zeker kreeg elke provincie een museumconsulent.

Samenwerking met rijksconsulenten

Met de directie musea, monumenten en archieven van het toenmalige Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk waren de contacten vanaf het begin hecht en innig. De afdeling musea bestond onder andere uit een aantal rijksconsulenten voor de musea,

Streekmuseum Het Admiraliteitshuis, Dokkum

Een prachtig museum met een brede en interessante collectie, ondergebracht in een zeventiende-eeuws pand: Streekmuseum Het Admiraliteitshuis in Dokkum. Het museum beschikt over onvoldoende eigen middelen om dringend gewenste vernieuwingen uit toe voeren. Toen gesprekken met het gemeentebestuur van Dongeradeel over de financiering niet tot resultaat leidden, probeerde ik via externe fondsenwerving tevens de gemeente over de streep te trekken. Ik richtte

mijn pijlen met succes op een nieuw internationaal fonds: de Fulford Foundation. Dit gesloten fonds kan niet rechtstreeks worden benaderd door musea, maar stelt de provinciaal museumconsulenten periodiek in de gelegenheid enige interessante projecten van kleine musea in hun provincie voor te dragen voor ondersteuning. Het gaat dan om enkele tonnen per museum. In overleg met de museumdirecteur, de heer Dragt, werd een globaal plan opgesteld voor een facelift van het museum, met als speerpunten een nieuwe entreepartij en een nieuwe presentatie rond het thema Bonifatius (in 754

bij Dokkum vermoord). Op dit moment is de situatie als volgt: er is een prachtig plan gemaakt voor de verbouwing, uitbreiding en herinrichting van het museum, kosten bijna drie miljoen gulden. De Fulford Foundation en de gemeente Dongeradeel zijn enthousiast en staan schouder aan schouder. De gemeente is namelijk bereid anderhalf miljoen gulden bij te dragen. Met aanvullende steun van de provincie en fondsen moet het zeker lukken voor 2004 de plannen te realiseren.

die allemaal zeer begaan waren met het lot van de niet-rijksmusea en met wie we regelmatig vergaderden. Jan Karsten was de hoofdconsulent, een keurige man met een al even keurig bureau met daarop slechts twee stapeltjes papirassen van zeer ongelijke hoogte. Links een hoge stapel nog af te handelen post en rechts een heel dun stapeltje: reeds afgehandeld. Dan was daar Hans Hoogenhout, belast met het beleid voor de natuurhistorische musea in Nederland en beheerder van een interessante buidel met geld. In het kader van de nota *Nationale Parken*, verschenen in 1979, was er veel geld beschikbaar voor de ombouw van de armetierige natuurhistorische musea op de Waddeneilanden en in Zuidwest-Fryslân tot moderne bezoekerscentra. Samen met de rijksconsulenten organiseerden we in 1977 reizende tentoonstellingen over licht- en klimaatbeheersing, onder andere in De Lawei in Drachten. Deze tentoonstellingen kregen veel respons van de musea.

Landelijke ondersteuningsprojecten

De eerste jaren waren goede jaren wat betreft het binnenhalen van rijkssubsidies. Het Rijk gaf tot 70% subsidie voor inbraak- en brandpreventie, ook voor de kleinere musea. Vele Friese musea hebben hiervan gebruik gemaakt en heb ik mogen begeleiden bij de subsidieaanvragen en de systeemkeuze. In de jaren tachtig stelde het rijk veel geld beschikbaar voor een geautomatiseerd systeem voor collectieregistratie - het zogenaamde Q&A - en voor behoud en beheer van collecties in het kader van het Deltaplan voor het Cultuurbehoud. Ook hier hebben veel musea in Fryslân gebruik van gemaakt. Ik heb hen kunnen helpen en begeleiden met de bijbehorende papieren rompslomp.

Provinciale financieringsmogelijkheden

Vervelend en lastig was het dat de provincie Fryslân nooit financieel op deze ondersteuningsprojecten wilde inhaken of eigen projecten wilde opstarten. Het provinciaal geld voor de musea ging enkel en alleen naar het Fries

Museum, het Fries Natuurmuseum, het Fries Scheepvaartmuseum en het Fries Landbouwmuseum. Het aanboren van fondsen was dan ook de enige mogelijkheid om aan extra geld te komen. Daarvoor is veel voorbereiding en doorzettingsvermogen nodig.

Uiteindelijk is het in het begin van de jaren negentig gelukt een fonds speciaal voor de Friese musea in het leven te roepen: de Wassenbergh Clarijs Fontein Stichting. Het betreft de nalatenschap van de oud-directeur van het Fries Museum, Abraham Wassenbergh. Later hebben we hier nog de nalatenschap aan toe kunnen voegen van de familie Fontein. Deze stichting is bereid en in staat om jaarlijks veel geld te geven voor het behoud en beheer van de collecties van de Friese musea. Ik heb binnen het bestuur een belangrijke adviesfunctie.

Hans de Haan
overhandigt het
schildje 'Geregistreerd
Museum' aan Bert
Huisjes, conservator
van Museum Tromp's
Huys, Vlieland

Naar een nieuw museumbeleid

De overzichtelijke en goede museumstructuur in Fryslân leidde ertoe dat in deze provincie van 1979 tot 1981 een door het ministerie betaald onderzoek plaatsvond naar de haalbaarheid van de beleidscriteria van de nota *Naar een nieuw museumbeleid*. Als secretaris van de begeleidingscommissie heb ik een waardevolle bijdrage aan dit onderzoek mogen leveren. Met de projectleider

- Ad de Jong bezocht ik in een aantal sessies de Friese musea, ik bood onderdak aan de projectmedewerkers en voorzag hen van de gewenste informatie.
- Projectmedewerkers Herman Aarts en Jaap van Straalen ontwikkelden een aantal baanbrekende ideeën. Ze stelden voor om de activiteiten van een museum te verdelen in een aantal taken: de bedrijfstaak, de behoudstaak, de wetenschappelijke en documentaire taak en de publiekstaak. Deze onderverdeling heeft sindsdien algemeen

Stedhûs Sleat mag hier niet onvermeld blijven. Ik geloof niet dat elders in Nederland op zo'n intensieve manier wordt samengewerkt als in Fryslân. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in deze provincie onlangs met geld van het Rijk het Frieslandproject is gestart, een samenwerkingsproject tussen musea, monumenten, archieven en archeologie, met als doel het opzetten en bijhouden van een website waarop de cultuurhistorische informatie van Friese erfgoedinstellingen bijeen is gebracht

Museum Stedhûs Sleat

De besprekingen rond de restauratie en herinrichting van het Museum Stedhûs Sleat te Sloten waren hooploos vastgelopen. De gemeente Gaasterlân-Sleat, eigenaar van het gebouw en een deel van de collectie, gaf signalen af dat het gebouw dan maar een andere bestemming moest krijgen. Dankzij hulp en bijstand van de Vereniging voor Stadsbelang van Sloten en de Vereniging van Vrienden

van Sloten is het vastgelopen schip weer vlot getrokken. We maakten in prettige samenwerking een goed beleidsplan, dat door de gemeente warm werd ontvangen. Resultaat: een restauratie- en inrichtingskrediet van ruim f 1.500.000,- en een exploitatiesubsidie van f 65.000,-. Gemeente, provincie en fondsen stelden de benodigde gelden beschikbaar en dit voorjaar kon het museum feestelijk worden geopend.

Het biedt een moderne bezoekerscentrumachtige presentatie en is een belangrijke versterking van de toeristische infrastructuur van Sloten. Op mijn advies is er voor het management een overeenkomst gesloten met museum Willem van Haren in Heerenveen, waardoor de kwaliteit van het museum voor de komende jaren is gewaarborgd.

- ingang gevonden in museumland.
- De gedachte om musea op basis van hun taakstelling in vier niveaus onder te brengen en deze vervolgens te koppelen aan een financieel verantwoordelijke overheid was in principe briljant, maar helaas haar tijd te ver vooruit. Het zou nog bijna twintig jaar duren voordat er, nu via het museumregister, een eerste ordening van de musea kwam, in geregistreerde, voorlopig geregistreerde en niet-geregistreerde musea.

Unieke samenwerking Friese musea

- De Friese musea werken op velerlei niveau samen. De professionele Friese musea -twintig in getal- komen twee keer per jaar bijeen. In deze bijeenkomsten staan afstemming en uitwisseling van kennis centraal. Zelf nam ik in 1984 het initiatief om drie samenwerkingsverbanden op te richten tussen de musea in de nieuwe, als gevolg van de gemeentelijke herindeling ontstane, gemeentes Boarnsterhim, Nijefurd en Dongeradeel.
- Afstemming van activiteiten, promotie en gezamenlijke beleidsplannen waren de belangrijkste producten van deze vruchtbare samenwerking.
- In Dokkum werk ik sinds enkele jaren mee om een samenwerkingsverband te realiseren, een cultureel-historisch kenniscentrum waarin participeren museum Het Admiraliteitshuis, het streekarchivariaat en de bibliotheek. Het samenwerkingsverband tussen de vier Amelandse musea, met een overkoepelende organisatie die geld en management beheert en inzet, heb ik met advies ter zijde gestaan. Het is mij in de jaren tachtig gelukt één directeur/conservator aan te stellen voor twee musea: het Admiraliteitshuis in Dokkum en 't Fiskershûske in Moddergat. Ook de personele unie tussen museum Willem van Haren en het museum

in een samenhangende presentatie. Het is tevens een voorbeeldproject, gericht op het ontwikkelen van een landelijk generiek model van samenwerking. Ik verwacht er veel van en werk er met enthousiasme aan mee.

Kwaliteit boven kwantiteit

De Federatie van Friese Musea en Oudheidkamers begon met zevenenveertig leden, waarvan ik er onmiddellijk één heb geschrap: de mummies van Wieuwerd. Thans bedraagt het ledenaantal zevenenzeventig. De laatste tien jaar voert de federatie echter ten aanzien van nieuwe museuminitiatieven en nieuwe leden een zeer terughoudend beleid en is het aantal leden nauwelijks gestegen. Alle aandacht en energie is gericht op het versterken en professionaliseren van de bestaande instellingen. De eerste fase van de museumregistratie is voltooid. Vierenveertig musea hebben eraan meegedaan. Hiervan zijn er tweeëntwintig gecertificeerd, zestien voorlopig geregistreerd en zes afgewezen. Fryslân loopt hiermee prima in de pas met de landelijke cijfers. In vijftig jaar is er veel veranderd. Er zijn veel mooie musea bijgekomen. Maar veel belangrijker: de kwaliteit van de musea is voor alle museumtaken met sprongen vooruit gegaan. Musea speelden goed in op de steeds veranderende belangstelling van het publiek, gaan steeds bedrijfsmatiger werken en kregen meer aandacht voor het behoud en beheer van de collectie. Stilstand is achteruitgang. Legio plannen voor vernieuwing, uitbreiding en verbetering van musea zijn en worden ontwikkeld. Op dit moment zijn er voor een groot aantal musea verspreid over de hele provincie plannen in de maak voor een bedrag van een slordige twintig miljoen euro. Ik prijs mij gelukkig dat ik aan deze kwalitatieve verbetering van de Friese musea mijn steentje heb mogen bijdragen.

Op stap met Jet en Jan

Cultuur en School in Utrecht

"Wauw, ik sta echt te schrobben!" schreeuwt een jongen opgetogen, terwijl het eeuwenoude museumplein ervan langs krijgt met een heksenbezem en groene zeep. Hij wordt bijna omvergelopen door een leeftijdgenoot die een zelf in gang gezette hoepel probeert bij te houden. Binnen krassen griffels over leitjes: aap noot, mies... Wat is er aan de hand in het museum?

Cultuur en School in Utrecht

De Federatie Stichts Cultureel Erfgoed is door de provincie Utrecht aangewezen als centrale uitvoerder van het project Cultuur en School op het gebied van cultureel erfgoed. Samen met het onderwijs en culturele instellingen stelt de federatie lesmateriaal samen om leerlingen in contact te brengen met het cultureel erfgoed in de eigen omgeving. Vorig jaar werd in *Museumpeil* bericht over het project 'De Tweede Wereldoorlog dichterbij', een onderzoeksproject voor de derde klassen van het havo en vwo. Nu is het de beurt aan het basisonderwijs. Leerlingen in groep vijf gaan sinds vorig jaar 'Op stap met Jet en Jan'.

Jong rond 1910

Het project 'Op stap met Jet en Jan' bestaat uit een aantal voorbereidingslessen, een bezoek aan het plaatselijk museum en een aantal verwerkingslessen. De rode draad vormt een verhaal dat de leerkracht op school voorleest. Hierin maken de kinderen kennis met Jet en Jan, twee kinderen van negen en tien jaar die rond 1910 in dezelfde plaats woonden als de leerlingen die het project uitvoeren. De dingen die zij beleven zijn heel alledaags, maar wel typerend voor het dagelijks leven van een eeuw geleden. Jan zet de poepton buiten en haalt heet water bij het water-en-vuur-vrouwtje, Jet moet koffie malen en de sok van Jan stoppen. De kinderen hoepelen op het schoolplein en schrijven met een griffel op een leitje. Bijna ongemerkt worden op deze manier in het verhaal verschillende thema's behandeld: kleding, wonen, werken, huishouden, voeding, vervoer, school en spel. Na het eerste deel van het verhaal gaan de kinderen oude foto's op een tijdbalk plaatsen en een portret van Jet en Jan maken. De mooiste tekeningen gaan mee naar het museum, om daar tentoongesteld te worden.

Museumbezoek

Het bezoek aan het plaatselijk museum is een belangrijk onderdeel van 'Op stap met Jet en Jan'. De kern van de museumles wordt gevormd door een activiteitscircuit. De leerlingen moeten aan de slag met elementen uit de verschillende thema's. Ze gaan bijvoorbeeld zelf sop kloppen (thema huishouden), hoepelen (thema spel) en in schoonschrift schrijven op een leitje (thema school).

Doordat de kinderen zelf actief bezig zijn, komt de geschiedenis voor hen tot leven. "De kinderen gaan heel realistisch om met de materialen, zijn concreet bezig en daardoor kunnen ze zich goed inleven", merkte een leerkracht op. Voor de museummedewerkers is het ook veel leuker dan een klassieke rondleiding: "Je staat niet zo frontaal te vertellen en je krijgt makkelijker contact met individuele leerlingen. En het is ook niet vermoeiender: het maakt veel lawaai maar ze zijn wel lekker zelf bezig." Aan het eind van het museumbezoek ontdekken de kinderen een zilveren gulden in de schooltas van Jet. Hoe is die daar terechtgekomen? Deze vraag wordt op school beantwoord, waar de leerkracht het tweede deel van het verhaal voorleest.

Door Esther Tobé en
Jacqueline Vroemen,
projectmedewerkers
Cultuur en School,
Federatie Stichts
Cultureel Erfgoed

Jet en Jan getekend
door Amersfoortse
scholier,
Museum Flehite
foto FSCE

Lesstofvervangend karakter

- In de lessen op school komt een groot aantal vakken aan bod: geschiedenis, lezen, stellen, rekenen, tekenen en (desgewenst) zelfs lichamelijke oefening. Inhoudelijk vervangt 'Op stap met Jet en Jan' een deel van de verplichte lesstof voor geschiedenis van groep vijf. Het project kost leerkrachten dus geen extra tijd, maar neemt hen juist werk uit handen. Het materiaal wordt voor een langere periode opgenomen in het lesprogramma, dat wil zeggen dat een school elk jaar op hetzelfde moment het project uitvoert. Het museumbezoek is binnen het project geen extraatje, maar een intrinsiek deel van het didactische programma waarin kinderen vaardigheden leren die zij zich op school niet of moeilijk eigen kunnen maken.
- Omdat het materiaal door de federatie wordt ontwikkeld in samenspraak met het onderwijs, sluit het naadloos aan bij het lesprogramma op school. De intermediaire functie van de federatie garandeert aldus voor de school een product dat aansluit bij hun behoeften en voor het museum een zich structureel herhalend bezoek van de scholen in de omgeving.

Museumlessen in soorten en maten

- 'Op stap met Jet en Jan' is vorig jaar ontwikkeld in samenwerking met Museum Flehite in Amersfoort. Hier draait het project inmiddels met zoveel succes dat het is uitverkocht; het museum kan geen nieuwe scholen meer toelaten. In Amersfoort worden de kinderen ontvangen in het 'depot junior', een speciaal voor kinderen ingerichte ruimte. De activiteiten zijn hier verdeeld over twee verdiepingen en omvatten koffie malen, hoepelen, sop kloppen, bikkelen, schoonschrijven en kijkopdrachten. De uitvoering is in handen van professionele museum-docenten, extra begeleiding wordt verzorgd door de leerkracht en een aantal ouders.

Vervolgens is het project vertaald naar Amerongen, voor het Amerongs Historisch Museum. Inmiddels is er ook een Spakenburgse variant, 'Op stap met Aaltje en Bort'. Bij een vertaling van het project blijft het didactische stramien intact. Het verhaal wordt aangepast aan de lokale situatie, en samen met het plaatselijk museum wordt de museumles afgestemd op de mogelijkheden die het museum biedt. Omdat het project op deze manier telkens weer op maat wordt gemaakt, kunnen de museumlessen in de provincie van elkaar verschillen.

Succesformule

De actieve en kindvriendelijke museumles valt telkens weer in de smaak bij zowel leerkrachten als museum-medewerkers. Het project maakt optimaal gebruik van een van de grote troeven die musea in handen hebben: authentieke bronnen. Vragen beantwoorden op een vel papier kunnen de kinderen op school ook, maar hoepelen met een echte oude hoepel, dat kan toch alleen maar in het museum! De huishoudelijke klussen die Jet en Jan in 1910 moesten uitvoeren zijn voor de kinderen anno 2001 ware belevenissen. Overigens zijn de objecten die de kinderen gebruiken geen echte museumstukken, en dat is natuurlijk ook niet de bedoeling. Hoepels, zeepkloppers, zinken emmers, leitjes en griffels zijn nog volop op rommelmarkten (en soms zelfs nieuw) te koop. De leerlingen werken dus voor het grootste deel wel met originele voorwerpen, maar zij gebruiken niets uit de collectie van het museum. De voorwerpen en rekvisieten worden in het museum apart bewaard. Ook de voorbereiding op het museumbezoek wordt positief gewaardeerd. "Het verhaal zet de leerlingen aan het denken en het plaatsen van foto's op de tijdbalk helpt om de geschiedenis in te gaan", vertelt een docent die aan het project heeft deelgenomen. 'Op stap met Jet en

Jan' blijkt kortom een uitstekende manier te zijn om de geschiedenis van een eeuw geleden van het papier te tillen. Bovendien brengt het project kinderen van groep vijf op een prettige manier in contact met het fenomeen museum. Doordat kinderen in het museum werken met concrete objecten, leren ze dat hun omgeving een geschiedenis heeft en dat die geschiedenis tastbaar is. Op deze manier krijgt het cultureel erfgoed in de eigen omgeving meer betekenis voor de leerlingen en bouwen ze er een positieve band mee op. Een band, die er hopelijk voor zal zorgen dat ons erfgoed ook voor toekomstige generaties bewaard zal worden.

te kunnen voldoen. Bovendien haalt een museum niet alleen het project maar ook de federatie als intermediaire instelling in huis. Omdat het concept eigendom blijft van de federatie, worden er voorwaarden aan de uitvoering van het project gesteld en kan het project onafhankelijk van het museum geëvalueerd worden. Anderzijds verzekert een museum zich met 'Op stap met Jet en Jan' van een kwalitatief hoogstaand product dat door vele scholen wordt gewaardeerd. Het lesstofvervangende karakter van het project garandeert structureel bezoek en de actieve elementen zorgen ervoor dat het museumbezoek voor de kinderen een positieve ervaring is.

Op stap met Aaltje en Bort

De jongste versie van het project is onlangs van start gegaan in Spakenburgs Museum 't Vurhuus. Het project werd aangepast aan de lokale situatie. In nauw overleg met de museummedewerker zijn belangrijke elementen als de visvangst op de Zuiderzee en de lokale klederdracht in het verhaal opgenomen. Om de specifieke Spakenburgse cultuur nog beter tot uitdrukking te brengen is

het project hier omgedoopt tot 'Op stap met Aaltje en Bort'. De eerste (test)les, begin oktober, is goed verlopen. De kinderen en de onderwijzer gaven blijk van hun enthousiasme voor het project door het museum gehuld in klederdracht te bezoeken. Een positief punt vond de museummedewerker dat de kinderen op school goed op het bezoek waren voorbereid. Ze herkenden veel dingen uit het verhaal. Vergeleken met een speurtocht gaf hij duidelijk de

voorkeur aan deze vorm van bezoek: "Met een speurtocht lopen ze maar te rennen en te vliegen en de antwoorden schrijven ze van elkaar over. Dit komt veel beter tot zijn recht. De kinderen waren rustig en enthousiast. Met name het wassen op de wasplank vonden ze geweldig." Ruim tweederde van de basisscholen in Bunschoten-Spakenburg heeft toegezegd volgend schooljaar aan het project deel te zullen nemen.

Zelf op stap?

Wat heeft een museum nodig om 'Op stap met Jet en Jan' aan te kunnen bieden? In de eerste plaats natuurlijk een collectie waarin kinderen iets kunnen terugvinden van het dagelijks leven rond 1910. Verder een ruimte waar de kinderen kunnen worden ontvangen en een aantal hands-on objecten. Maar veel belangrijker is misschien wel de motivatie vanuit het museum. Willen we wel schoolkinderen in ons museum? En zo ja, waarom willen we dat dan eigenlijk? Geeft dat niet te veel overlast voor de andere bezoekers? Durven we het aan om groepjes kinderen zelf aan de slag te laten gaan in ons museum? Voor het activiteitscircuit moet het nodige worden klaargezet en na afloop zijn leerlingen veelal drukker dan normaal. Kunnen onze medewerkers dat wel aan? En als alles goed loopt, hebben we wel de capaciteit om dit elk jaar te doen?

Als bovenstaande vragen met ja worden beantwoord, is bijna ieder lokaal historisch museum geschikt voor het project. Een museum moet zich echter wel realiseren dat een groot deel van het project vaststaat. De voorbereidings- en verwerkingslessen blijven in elke variant hetzelfde. De museumles wordt in elk museum anders ingevuld maar moet in ieder geval kindvriendelijk en actief zijn om aan de doelstellingen van het project

Musea die het project willen opnemen in hun educatieve aanbod kunnen in Utrecht contact opnemen met de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed en in de overige provincies met de provinciaal museumconsulent.

Schrijven met een griffel
op een leetje in Museum
't Vurhuus
foto FSCE

Doe het zelf!

Informatie- en communicatietechnologie in musea

Door Vincent
de Keijzer, hoofd
afdeling documentatie
Haags Gemeente-
museum en voorzitter
SIMIN

Musea ontwaken uit hun ICT-dromen. Automatisering kost voortdurend tijd, geld en energie. Leveranciers van programmatuur moeten een goed product afleveren met een duidelijke handleiding, maar zijn niet verantwoordelijk voor het gehele automatiseringsproces. Hoe kunnen musea van elkaar leren en elkaar ondersteunen? Een pleidooi voor zelfhulpgroepen.

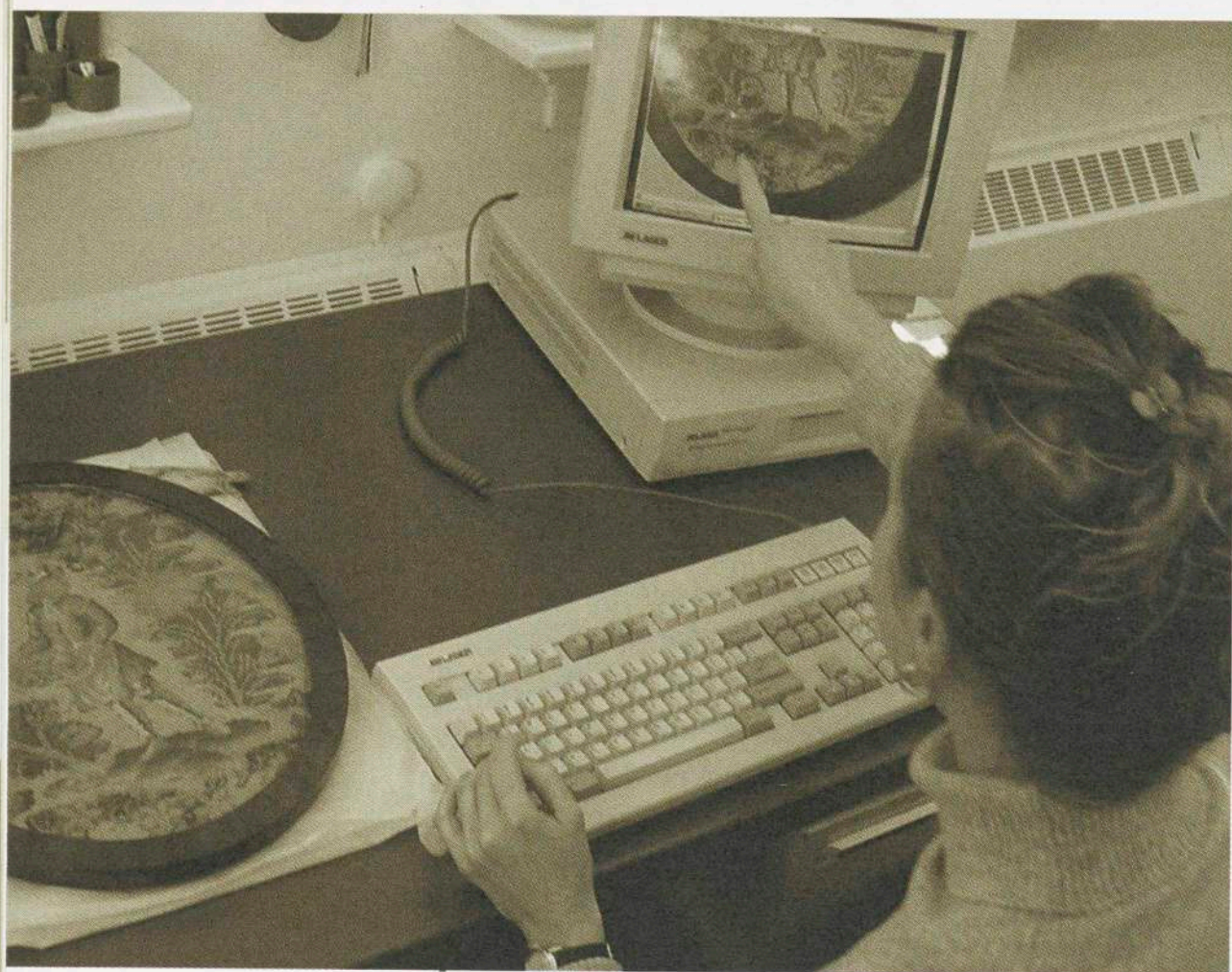

foto Nico Boeijink

Toekomstdroom

- Het voelt een beetje als nieuwjaarsdag. Het wordt al vroeg donker, je vraagt je af hoe je in vredesnaam alle goede voornemens van de avond ervoor moet waarmaken en op tv is alleen het oeroude schansspringen in Garmisch Partenkirchen. Veel musea ontwaken zo langzamerhand uit de mooie toekomstdroom waarin informatie- en communicatietechnologie (ICT) een oplossing voor alle problemen leek. Gebrekkige administratie, personeels tekorten, achterstanden in collectieregistratie: alles zou opgelost worden met een druk op de knop. De collectie volledig op het web, standplaatsregistratie met chips, alles digitaal gefotografeerd; niets was onmogelijk.

De harde werkelijkheid

- In de realiteit gaapt er een behoorlijke kloof tussen droom en daad. Om automatiseringsplannen uit te voeren zijn omvangrijke investeringen noodzakelijk. De inzichten, programmatuur en apparatuur veranderen zo snel dat er voortdurend geld moet worden vrijgemaakt om bij te blijven. Het digitaliseren van gegevensbestanden blijkt

een enorme operatie te zijn en om werkelijk efficiënt te kunnen automatiseren is een ingrijpende reorganisatie van het hele museum nodig.

In de afgelopen periode is het er allemaal ook niet makkelijker op geworden. Het programma IMC-modules is gesneuveld, de overgebleven aanbieders van museale software worden overstelpt met werk en tot overmaat van ramp is de afdeling automatiseringsadviezen van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD) opgeheven. Veel museummedewerkers weten niet meer tot wie ze zich moeten wenden met vragen over automatisering. Het gevolg is dat softwareleveranciers bestookt worden met problemen die zij niet kunnen oplossen en hun klanten steen en been klagen over het gebrek aan service en hulp.

Zelfhulpgroepen

Het is de vraag hoe we een einde kunnen maken aan deze verwarrende situatie. Terug naar de wereld van voor de computer kan niet. Ook is het niet realistisch om te denken dat er één loket zal worden ingericht waar iedere museummedewerker terecht kan met alle vragen over ICT. Daarvoor lopen de vragen teveel uiteen. Om werkelijk antwoord te kunnen geven op alle vragen zou een omvangrijke helpdesk noodzakelijk zijn, bevolkt door specialisten op het gebied van algemene ICT-kwesties, de afzonderlijke softwarepakketten en allerlei kwesties uit de dagelijkse museale praktijk. Een dergelijke service is niet te realiseren. We zullen het dus zelf moeten oplossen! Op zich hoeft dat geen probleem te zijn. Er is in de loop der tijd in veel musea geëxperimenteerd met zeer uiteenlopende toepassingen van ICT. Er zijn volop fouten gemaakt waarvan is geleerd en er zijn volop successen geboekt waarop is doorgewerkt. Alle kennis en ervaring die op deze manier is ontstaan, zou breder verspreid moeten worden om van elkaar te leren. Een pleidooi voor de oprichting van drie soorten zelfhulpgroepen.

ICT-wegenwacht

Er zijn maar weinig musea in Nederland die zich een aparte afdeling ICT kunnen veroorloven. In de meeste gevallen is het museum afhankelijk van welwillende amateurs.

Een samenhangend beleid en continuïteit ontbreken, apparatuur en programmatuur worden ad hoc aangeschaft. Pas in de praktijk blijkt dat niemand in het museum de vragen die dit oproept kan beantwoorden. Vaak ontbreekt zelfs de meest basale kennis over ICT, waardoor soms onherstelbare schade wordt aangericht: "Niemand heeft me ooit verteld dat ik een back-up moest maken!" Landelijk ontstaat zo langzamerhand de wens - of zelfs de noodzaak - om deze problemen op te lossen. Denk bijvoorbeeld aan een gemeenschappelijke helpdesk. Met name gemeenschappelijk systeembeheer voor musea die organisatorisch te klein zijn om dit zelf te regelen, staat hoog op de prioriteitenlijst. Dit zou georganiseerd kunnen worden als de wegwacht van de ANWB. Als je een probleem hebt dan bel je op en de systeembeheerder schat in of het telefonisch opgelost kan worden. Is dat niet het geval dan stuurt hij een 'wegwachter' om ter plekke hulp te bieden. Voor de financiering van deze helpdesk kan gedacht worden aan een jaarlijkse contributie van alle deelnemers en een bedrag per bezoek. Ook het Ministerie van OCenW, de Vereniging DEN, de NMV (platform kleine musea) en het LCM zouden hiervoor de handen ineen kunnen slaan.

Softwaregebonden zelfhulpgroepen

In museumland wordt stevig geklaagd over de service van leveranciers van museumsoftware. Zet een groepje registrators bij elkaar en binnen vijf minuten gaat het gesprek over de frustraties en problemen in de relatie met de leveranciers. Een ander favoriet gespreksonderwerp is het afwegen van de voor- en nadelen van de twee veelgebruikte softwarepakketten, TMS en Adlib. Emoties kunnen daarbij zo hoog oplopen dat het lijkt alsof we te maken hebben met aanhangers van Ajax en Feyenoord. Hoe begrijpelijk ook, een deel van de verwijten aan het adres van de leveranciers is onterecht. Een leverancier ontwikkelt een pakket en wordt verondersteld dit goed te ondersteunen. Het pakket moet voorzien zijn van een duidelijk handleiding en voor softwaregebonden vragen moet een helpdesk beschikbaar zijn. De leverancier is echter niet verantwoordelijk voor een gebrekkige voorbereiding en uitvoering van de automatisering in het museum. Ook is het voor leveranciers ondoenlijk om een overvloed aan vragen tijdig goed te beantwoorden. SIMIN, de sectie informatieverzorging musea in Nederland van de NMV, organiseerde 5 november 2001 een discussieforum over de vaak gespannen verhouding tussen leverancier en gebruiker van museumsoftware. Daar kwam uit dat het van groot belang is dat we in kaart brengen wie welke verantwoordelijkheid heeft en welke vragen je aan de leverancier kunt stellen. Verder is het noodzakelijk dat gebruikers van dezelfde programmatuur de koppen bij elkaar steken. Ten eerste om als groep sterker te staan tegenover de leverancier en ten tweede om vragen en problemen te bundelen. Leveranciers en gebruikers zijn gebaat bij gestructureerde discussies over de werkelijke problemen. Het initiatief voor deze gebruikersgroepen zal nadrukkelijk vanuit de gebruikers zelf moeten komen. Om dit in gang

te zetten zal SIMIN samen met het LCM en vertegenwoordigers van de voormalige GAMCO's (Q&A-gebruikersgroepen) eenmalig bijeenkomsten organiseren voor gebruikers van de twee veelgebruikte pakketten. De deelnemers zullen nadrukkelijk worden opgeroepen om het vervolg zelf te organiseren. Op 23 januari 2002 vindt de eerste bijeenkomst plaats, voor Adlib-gebruikers.

'Doe het zelf'-website

SIMIN wil de onderlinge samenwerking van de leden bevorderen en een platform zijn voor de uitwisseling van kennis en onderzoek op het gebied van informatieverzorging en ICT-toepassingen in musea. Om deze doelstelling te ondersteunen wil SIMIN een website realiseren. Tot mei 2001 kende het RKD een afdeling automatiseringsadviezen. Deze afdeling gaf musea voorlichting over automatisering en collectieregistratie, onder andere middels een aantal pagina's op de RKD-website. Deze informatie wordt echter niet meer geactualiseerd. Daarom hebben SIMIN, RKD en DEN gezamenlijk de verantwoordelijkheid genomen om middels een nieuwe website actuele informatie te geven over museale informatieverzorging: de SIMIN-website. SIMIN wil de website thematisch ordenen en ook de informatie van het RKD verwerken in deze nieuwe structuur. Bij de invulling van de thema's wordt bijvoorbeeld gedacht aan handleidingen, tips en bronnenoverzichten. De informatie zal 'attenderend' van aard zijn. Daarnaast moet actuele informatie worden aangeboden over producten, projecten, instanties en samenwerkingsverbanden (naam, beschrijving en contactpersoon).

De website zal zeer bescheiden beginnen en geleidelijk moeten groeien. Er is geen grote zak met geld beschikbaar voor de realisatie en het onderhoud berust grotendeels bij vrijwilligers. Het is dan ook noodzakelijk dat het hele veld eraan meebouwt. SIMIN zal een beroep doen op de leden om bijdragen te leveren en kennis ter beschikking te stellen.

Tot zover SIMIN's oudejaarsvoornemens. Zoals bij elke toekomstdroom is de weg erheen lang en moeizaam. Musea moeten de handen ineenslaan om de informatie- en communicatietechnologie optimaal te benutten. Hopelijk zal na verloop van tijd blijken dat 1 januari niet alleen de 'morning after' was, maar ook de eerste dag van een lang en boeiend jaar vol ongekende mogelijkheden.

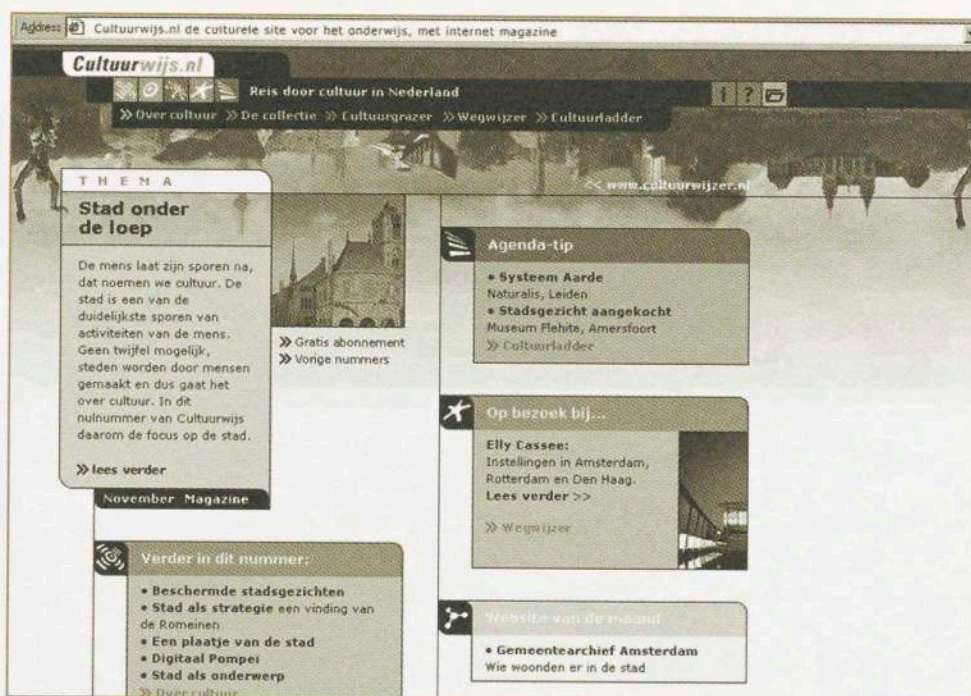
www.bruns.nl
info@bruns.nl

Het doosje van DEN

Cultuurwijzer/Cultuurwijs.nl

Door Else Laura
Rademaker en Jos
Taekema, Vereniging
Digitaal Erfgoed
Nederland

DEN ontwikkelt twee platforms voor het doorzoeken van erfgoed-informatie: Cultuurwijzer (voor het brede publiek) en Cultuurwijs.nl (voor het onderwijs). Deelnemende instellingen kunnen hun gegevens eenvoudig beheren middels het 'doosje van DEN', dat tevens de mogelijkheid biedt om eigen webpagina's in te richten.

Cultuurwijs.nl

foto DEN

Wildgroei aan websites

- De Vereniging Digitaal Erfgoed Nederland (DEN) wil verbetering brengen in de vindbaarheid en beschikbaarheid van digitale culturele informatie. Internetgebruikers weten dat er op cultureel gebied meer dan genoeg websites bestaan. Maar voor de argeloze zoeker is het ingewikkeld om uit de eindeloze lijsten die zoekmachines als antwoord op een vraag presenteren te selecteren wat hij nodig heeft. Hij moet precies weten waarnaar hij op zoek is, of erg volhardend zijn in het doorploegen van deze treffers. Zelfs eenmaal aangekomen op een site is het vaak moeilijk de gezochte informatie te vinden. Dit kan beter, vindt DEN.
- DEN wil digitale culturele informatie zoveel mogelijk geïntegreerd aanbieden. De informatie is aanwezig bij verschillende instellingen in diverse erfgoedsectoren.
- DEN heeft een duidelijke opdracht gekregen van het Ministerie van OCenW en is daarom dagelijks betrokken bij:
 - het afspreken van standaarden die het mogelijk maken het publiek informatie geïntegreerd aan te bieden zonder dat alle instellingen hun systemen en werkwijzen moeten aanpassen;
 - het ontwikkelen van een platform, waarop die informatie geïntegreerd kan worden aangeboden en zelfs kan worden geproduceerd en beheerd;
 - het adviseren van erfgoedinstellingen bij het opzetten van digitaliseringsprojecten.

De standaarden

Standaardisering is onontbeerlijk voor het geïntegreerd ontsluiten van informatie uit verschillende erfgoedsectoren. Musea structureren hun gegevens immers anders dan bijvoorbeeld archieven, bibliotheken of instellingen voor monumentenzorg. Het toepassen van standaarden moet vanzelfsprekend worden om informatie uit deze verschillende bronnen via één en hetzelfde platform beschikbaar te stellen. En de internetgebruiker moet zich geen zorgen behoeven te maken over de ingewikkelde technieken die ten grondslag liggen aan de ontsloten informatie. Evenmin moeten de instellingen belast worden met ingrijpende aanpassingen van de bestaande informatie.

In samenwerking met haar lidinstellingen heeft DEN een analyse gemaakt van de aanwezige erfgoed-informatie. Op grond daarvan zijn algemene kenmerken vastgesteld. Vervolgens is een 'metadataschema' gemaakt, dat van toepassing is op de informatie van de verschillende erfgoedinstellingen en sectoren. Bij metadata gaat het om afspraken over de inhoud en de structuur van gegevensbestanden en de manier waarop gegevens beschreven worden. Een metadataschema toont hoe er is nagedacht over de kenmerken en trefwoorden die gebruikt worden bij verschillende instellingen in cultureel Nederland. De zoekresultaten uit de verschillende bronnen kunnen aldus op een uniforme manier worden gepresenteerd.

Cultuurwijzer/Cultuurwijs.nl

De tweede belangrijke taak van DEN is het ontwikkelen van een platform voor het doorzoeken van erfgoed-informatie. Tot voor kort werd hiervoor de naam Netwijzer Cultuur gebruikt, maar die is recentelijk omgedoopt in Cultuurwijzer (voor het brede publiek) en Cultuurwijs.nl (voor het onderwijs). De Cultuurwijzer, een site voor het brede publiek, is naar verwachting in het voorjaar van 2002 gebruiksklaar. Cultuurwijs.nl zal nog dit jaar online gaan. Cultuurwijs.nl is dan ook raadpleegbaar via Kennisnet. De Cultuurwijzer en Cultuurwijs.nl zijn vormgegeven als bijzondere internetmagazines, waarin per nummer een thema is uitgewerkt met artikelen over cultureel erfgoed, tips voor het bezoeken van een culturele instelling, en objecten. Ook kan de gebruiker via het magazine op zoek naar culturele evenementen (via de 'cultuurladder'),

Adresgegevens

tonen 05 annuleren ok ?

new

Titel Adresgegevens

Eigenschappen & metadata

Soort instelling

Categorie

Trefwoord

Naam

Acroniën

Voorvoegsel

Achtervoegsel

Telefoon

Fax

Email adres

Internet adres

Straatnaam

Kunst/kunstnijverheid

Natuur

Onderwijs/techniek/wetenschap

Oudheidkamer

Ouvrage

Verkeer/vervoer

Agrarisch

Algemene geschiedenis

Ambachten

Anatomie

Archeologie

Architectuur

Ambacht/folklore/volkencultuur

Geschiedenis/maatschappij

Aardewerk

Klederdrachten

Plaatselijke geschiedenis

Oudheidkundig Museum

Langstraat

instellingen met nadere informatie (via de 'wegwijzer') en interessante verhalen over culturele onderwerpen (in 'over cultuur'). De onderwijssite Cultuurwijs.nl zal door scholieren goed gebruikt kunnen worden voor het maken van werkstukken, spreekbeurten en de voorbereiding van bezoeken aan musea, bibliotheken, archieven en instellingen voor archeologie of monumentenzorg. Met behulp van de Cultuurwijzer/Cultuurwijs.nl zullen bijvoorbeeld reisverhalen, biografieën, verslagen van opgravingen, historische kaarten, afbeeldingen en vele andere onvermoede bronnen door de gebruiker worden aangeboord.

Het doosje van DEN

Het door DEN te ontwikkelen Cultuurwijzer-platform is niet alleen zeer gebruiksvriendelijk voor de zoeker op internet, maar geeft de instellingen ook de mogelijkheid hun gegevens eenvoudig te beheren en toe te voegen. DEN ontwikkelt namelijk een 'content management systeem' dat het 'doosje van DEN' wordt genoemd en dat een eenvoudige invulmogelijkheid via internet verschaft. DEN biedt erfgoedinstellingen bovendien de mogelijkheid om webpagina's in te richten binnen de Cultuurwijzer en Cultuurwijs.nl. Als u nog niet in staat bent een eigen website op te zetten en te onderhouden, dan kunt u zich op deze manier toch op internet presenteren. U maakt zo automatisch gebruik van de nationale standaarden. Gebruikers van het 'doosje' kunnen de eigen instellingsinformatie invullen, beheren en actualiseren zonder ingewikkelde technische problemen. De gegevens kunnen op ieder gewenst moment op afstand worden gewijzigd. Aankondigingen van lezingen, speciale rondleidingen, tentoonstellingen en evenementen kunnen dus steeds

actueel worden gehouden. Erfgoedinstellingen die nog meer willen, kunnen alle denkbare contextuele informatie invoeren. De deelnemende instellingen krijgen een gebruikersnaam en wachtwoord waarmee ze toegang hebben tot het 'doosje'. De deelnemer kan zich zo dus concentreren op de inhoud van de op internet geplaatste informatie, want de technische randvoorwaarden worden door het 'content management systeem' verzorgd. Voor het gebruik van het 'doosje van DEN' wordt een jaarlijkse bijdrage in de exploitatiekosten gevraagd van f 400,-. De informatie van de instelling wordt hiermee in een nationale, erfgoedbrede context getoond. De instelling is dan tevens B-lid van DEN.

Cultureel erfgoed en de wijde wereld

Het belangrijkste beoogde effect van de inspanningen van DEN is dat de gebruiker van internet wordt gewezen op relevante culturele informatie bij een grote verscheidenheid aan culturele instellingen. Ook daar waar de gebruiker dat wellicht niet had vermoed, of waar het bronnenmateriaal niet eens fysiek toegankelijk is. Dat nodigt uit tot het exploreren van nieuwe informatiebronnen. De traditionele grenzen tussen musea, archieven, bibliotheken, archeologie en monumentenzorg worden opgeheven. Dat kan werkelijk bijdragen aan een geïntegreerd gebruik van ons cultureel erfgoed en de interesse in en het draagvlak voor ons cultureel erfgoed vergroten.

Het B-lidmaatschap van de Vereniging Digitaal Erfgoed Nederland geeft recht op de volgende diensten:

- gratis deelname aan de DEN bijeenkomsten;
- korting op deelname aan bijeenkomsten die DEN organiseert in samenwerking met andere organisaties;
- per jaar één gratis advies over een reeds opgesteld projectplan;
- gebruik 'doosje van DEN', tot een nog te bepalen maximum aantal webpagina's of megabites.

Het doosje van DEN
foto DEN

Voor meer informatie:
www.den.nl
www.kennisnet.nl

- Stoffering van wanden en plafonds, voor kussens, gordijnen, verduistering, spandoeken en ga zo maar door. In legio kwaliteiten. In alle kleuren van het spectrum, op alle locaties in binnen- en buitenland. Voor feesten en evenementen, tentoonstellingen en beurzen.
- Banieren onder andere van Drop-/Signpaper inclusief bedrukking
- Alle gewenste atelierwerkzaamheden
- Textielgroothandel
- Het brandwerend impregneren van textiel
- Full colour groot formaat bedrukking tot 5 meter breedte, naadloos

experts •
met optimale •
mogelijkheden •
en maximale •
ervaring •

TETOS BV

Tentoonstellingsstofferingen
Sterrebaan 4, 3542 DK Utrecht
Tel. 030-2414122, Fax 030-2411724
E-mail info@tetos.nl
Website www.tetos.nl

Museum Magazijn

Uw partner voor de museumwinkel

Assortiments- en inrichtingsadvies

Custommade producten in kleine aantallen

Museale producten uit binnen- en buitenland, zoals : Replica glas, tinnen replica's, historisch speelgoed en koelkastmagneten met afbeeldingen van kunst

Zie ook onze site op internet:

www.museumbv.nl

E-mail **info@museumbv.nl**

Of bezoek ons kantoor/showroom:

Hendrik Jacobszstraat 14

1075 PD Amsterdam (nabij Vondelpark)

tel. 020 4711 723 fax 020 4713 455

Restauratie-Atelier Helmond B.V.

voor restauratie en conservering van
papier, leer en perkament

- Boeken, in leer en perkament
- Charters en zegels
- Prenten en tekeningen
- Kaarten en affiches
- Massaconservering
- Vrijblijvende offertes

■ **Vacuüm-vriesdrogen**

ondersteuning bij calamiteiten

- **24 uur bereikbaar bij brand- en waterschade**
06-575.896.31

Panovenweg 40, 5708 HR HELMOND (NL)

Tel: 0492 - 55 39 90 Fax: 0492 - 55 24 42

E-mail: **info@restauratie-atelierhelmond.nl**

Internet: **www.restauratie-atelierhelmond.nl**

MAATMEUBILAIR EN VITRINEBOUW VOOR MUSEA

FRIES MUSEUM - LEEUWARDEN

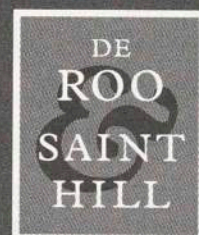

KWADRANT
INTERIEURBOUW

STAVANGERWEG 16, 9723 JC GRONINGEN
TEL.: 050 - 3684 80, FAX.: 050 - 36 84 499

*Voor restauratie en
opmerkelijk fraaie
kopieën van
schilderijlijsten in
alle stijlen. Tevens
gespecialiseerd in
meubelrestauraties.*

LIJSTENMAKERS & RESTAURATOREN

Nieuw adres: Zijlweg 328 | 2015 CP Haarlem

Telefoon 023 527 60 15 | Telefax 023 527 01 93

Scholingsaanbod 2002

U heeft inmiddels allemaal de nieuwe scholingsbrochure van de Nederlandse Museumvereniging en het Landelijk Contact van Museumconsulenten ontvangen. Deze brochure bevat tientallen interessante scholingsactiviteiten op verschillende vakgebieden en voor uiteenlopende doelgroepen, die bovendien relatief laag geprijsd zijn. Het aanbod van 2002 sluit hopelijk nog beter aan op uw wensen. In 2001 hebben we namelijk het bestaande aanbod geëvalueerd. De succesvolle cursussen worden geactualiseerd en herhaald. De consulentenschappen verzorgen bijvoorbeeld weer basiscursussen op alle verschillende vakgebieden. Cursussen die al enige jaren tot ieders tevredenheid deel uitmaken van het aanbod, zoals 'Schrijven van een museumbeleidsplan', 'Werken

met klimaatapparatuur' en 'Nummeren van museum-objecten', maar ook 'De effectieve museummanager' en 'Praktisch projectmanagement' zijn opnieuw in het aanbod opgenomen. Daarnaast hebben we naar aanleiding van de evaluatie een vrij groot aantal nieuwe scholingsactiviteiten opgenomen, bijvoorbeeld 'Schrijven van een collectieplan', 'Informatiemanagement', 'Besturen van musea', 'Vrijwilligersmanagement in tijden van verandering', 'Werken met erfgoedbronnen', 'Ethiek en beleid' en 'Historische tentoonstellingen tussen publiek en wetenschap'. Dit is maar een greep uit het aanbod. Kijk voor meer informatie in de scholingsbrochure of op de website van de NMV <http://www.museumvereniging.nl/>, onder 'scholingsaanbod'.

Websites museumconsulenten

De bureaus van de provinciaal museumconsulenten zijn ook te vinden op het internet, soms met een eigen website, soms in een breder verband als een erfgoedhuis. Naast algemene informatie over de werkzaamheden van de museumconsulenten bieden deze sites interessante links naar andere culturele organisaties, waaronder veel musea. Daarmee zijn het wegwijzers in een uitgebreid digitaal landschap. Wordt vervolgd!

Overijssel: <http://www.kco.nl/>

De website van de Stichting Kunst & Cultuur Overijssel behandelt onderwerpen als museumregistratie, advisering, deskundigheidsbevordering, promotie en samenwerking tussen musea, cultuur en school.

Gelderland: <http://www.rww.nl/nl/cultuur/musea/>

Informatie over het Gelders Oudheidkundig Contact is te vinden op het Rijn Waal Web. *De Museumkijkwijzer* die Gelderland samen met Overijssel uitbrengt, is hier integraal opgenomen. Verder informatie over tentoonstellingen, museumplannen in Gelderland en museumlinks.

Utrecht: <http://www.erfgoed-utrecht.nl/>

De Federatie Stichts Cultureel Erfgoed heeft haar site onlangs geheel vernieuwd. Aandacht voor de stichtingen

die samen de federatie vormen en rubrieken als erfgoed Utrecht, ondersteuning, cursusaanbod, nieuws en agenda. 'Het verhaal achter...' stelt steeds een ander opmerkelijk voorwerp centraal. De MUSIP database kan worden geraadpleegd en de beschikbare projecten Cultuur en School worden beschreven. Utrecht heeft een aparte site over het actieprogramma cultuurbereik: <http://www.cultuurbereik-utrecht.nl/>.

Zuid-Holland: <http://www.erfgoedhuis-zh.nl/>

Het Erfgoedhuis Zuid-Holland heeft net een nieuwe site. De verschillende partners van het erfgoedhuis zijn hier te vinden, waaronder de Vereniging van Musea in Zuid-Holland. Rubrieken als cursusaanbod, publicaties en projecten. Bijvoorbeeld 'verhalen van steden', een project uit het actieprogramma cultuurbereik van zeven steden die gemeenschappelijk activiteiten ontplooiën onder deze noemer. Nieuwe projecten voor de musea zijn onder andere MUSIP en museumregistratie. De website schenkt ook aandacht aan jongerencultuur.

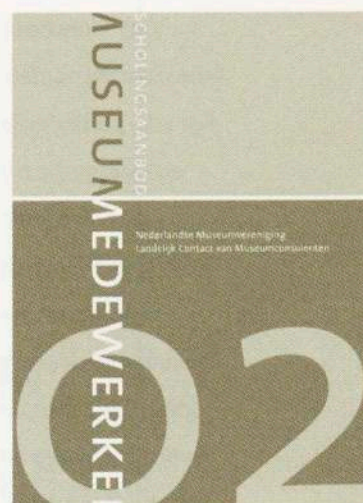
Noord-Brabant: <http://www.brabantmuseumland.nl/>

Een overzicht van musea in Noord-Brabant, een tentoonstellingsagenda en informatie over de Brabantse Museumstichting.

Museum.nl

Sinds kort in de lucht: <http://www.museum.nl/>. Museum.nl belooft het eerste, echt complete museum- en tentoonstellingsoverzicht van Nederland te worden. De Stichting Museumjaarkaart kan de site verwezenlijken dankzij een bijdrage van de Nederlandse Sponsor Loterij. Alle Nederlandse musea ontvingen half juni een mailing over museum.nl. Hierin werd gevraagd om een uitgebreide collectiebeschrijving, een set van tien trefwoorden en drie beelden van het

museum. Heeft u de antwoorden nog niet doorgegeven? Doe dat dan zo spoedig mogelijk, met het antwoordformulier, via <http://demo.zappwerk.nl/smjk/vragenlijst> of per e-mail aan Jeroen Branderhorst (branderhorst@smjk.nl) of Koen van Veen (vanveen@smjk.nl). Uw museum wordt dan gratis en compleet vermeld op de nieuwste museumsite van Nederland.

Handboek arbeidsvoorwaarden musea

Het 'Handboek Arbeidsvoorwaarden' ligt voor consultatie en informatie ter inzage bij alle provinciale bureaus van museumconsulenten. Nadere informatie over de gebruikersgroep en het handboek bij de directeur van de NMV, Annemarie Vels Heijn, T 020 305 37 60, E avelsheijn@museumvereniging.nl

Het geheel op musea toegespitste *Handboek Arbeidsvoorwaarden* is samengesteld door een werkgroep van de NMV, in nauwe samenwerking met de Algemene Werkgeversvereniging (AWVN). Het handboek bevat het model arbeidsvoorwaardenregeling van de NMV, modellen van acht arbeidscontracten, een invulschema om het model arbeidsvoorwaardenregeling van het handboek per artikel te vergelijken met de vigerende arbeidsvoorwaardenregeling, een model voor een handboek personeel en een hoofdstuk over functiewaardering en -inschaling, met daarin zowel een overzicht van in het museale veld gehanteerde waarderingen en inschalingen als ook omschrijvingen van een aantal referentiefuncties. De functiewaardering is gebaseerd op de ORBA-methode voor functieonderzoek en -waardering, dat ook wordt gehanteerd door de

Vereniging van Rijksge subsidieerde Musea. Alle modellen uit het handboek zijn ook digitaal beschikbaar. Het gebruik van het *Handboek Arbeidsvoorwaarden* is voorbehouden aan musea die toetreden tot de 'gebruikersgroep arbeidsvoorwaarden' van de NMV. Dit is alleen mogelijk voor NMV-leden, tegen een eenmalige betaling van f 2.000,- gulden en daarna een jaarlijkse bijdrage van f 200,-. Zij verkrijgen daarmee het recht op het gebruik van alle modellen uit het handboek, op deelname aan een workshop en op een jaarlijkse update en informatie over bijvoorbeeld de loonkostenontwikkelingen. Omdat de NMV lid is van de AWWN kunnen leden van de vereniging tegen retributiekosten (dus lage kosten) gebruik maken van de diensten van de adviseurs van de AWWN, bijvoorbeeld ten behoeve van functiewaardering en inschaling.

Publicaties Landelijk Contact van Museumconsulenten

Bedrijfsvoering in musea

In juni verscheen de syllabus *Bedrijfsvoering in musea*. Deze is opgezet als naslagwerk bij de

gelijknamige cursus, maar door de brede aanpak van de diverse onderwerpen is de syllabus ook zeer bruikbaar als zelfstandige vraagbaak. Het management in

musea kent zeer uiteenlopende aspecten. De auteurs van de diverse hoofdstukken zijn specialisten op hun gebied en hebben affiniteit met de museumwereld.

- De publicatieservice van het LCM is verhuist van de Brabantse Museumstichting naar het Erfgoedhuis Drenthe. Voortaan kunt u daar terecht voor de losse aanschaf van publicaties van het LCM. De genoemde

prijzen zijn exclusief verzendkosten. Publicaties die als lesmateriaal gebruikt worden in het scholingsaanbod zijn bij de cursusprijs inbegrepen en worden uitgereikt.

LCM
p/a Erfgoedhuis Drenthe
Stationsstraat 20
9401 KX Assen
T 0592 30 59 30
F 0592 30 59 40
E info@erfgoeddrenthe.nl

Elementen voor een beleidsplan van een museum

LCM /NMV /ICN, november 1999

f 15,- € 7,-

Handreiking voor het schrijven van een collectieplan

LCM / ICN, november 1998

f 12,50 € 6,-

Syllabus bij de basiscursus museum en publiek

LCM, juli 2000

f 75,- € 34,-

Syllabus bij de basiscursus bedrijfsvoering in musea

LCM, juni 2001

f 75,- € 34,-

Syllabus bij de basiscursus registratie en documentatie

LCM, augustus 1998 (2e druk)

f 75,- € 34,-

Syllabus bij de basiscursus behoud en beheer

Passieve conservering: Conditie (deel 1) en Materialen (deel 2)

LCM, december 1996

f 100,- € 45,-

Welkome gasten, museum, gastheer en bezoekers met een handicap

LCM, 1996

f 10,- € 4,-

Syllabus welkome gasten, museum, gastheer en bezoekers met een handicap

LCM, 1996

f 45,- € 20,-

Het glazen museum, over kwaliteit en gebruik van museumvitruines

LCM, januari 1998

f 12,50 € 5,-

Bouwtekeningen en -beschrijvingen bij Het glazen museum houten vitruines/aluminium vitruines

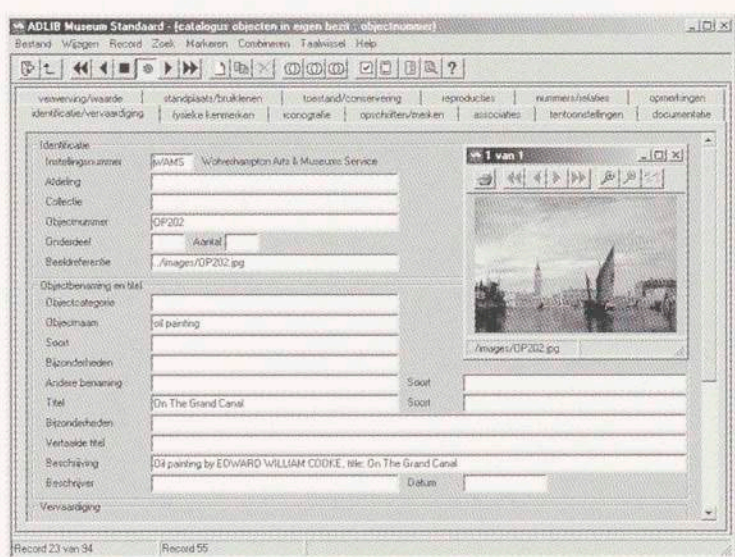
f 24,50/stuk € 11,-

Metten is weten, over belang en gebruik van de thermohygrograaf

LCM, februari 1997 (3e druk)

f 3,- € 1,-

ADLiB | Museum

ADLIB Museum is de software voor professioneel

collectiemanagement | **Uitgebreide functionaliteit** |

Beeldintegratie | **Exportwizard**. XML export |

Thesaurusmanagement | Klaar voor het Internet.

Internet- / Intranet Module | Zoeken via Thesaurus en

indexlijsten | **Koppeling externe bestanden**. Word,

Excel, Internetpagina's | **Internationale standaarden**.

Basis voor data-uitwisseling | **Gebruiksvriendelijk**.

Individueel aanpasbare lettertypen en kleuren

| **Validatiebestanden** voor correcte data invoer |

Krachtige zoekmogelijkheden. Booleaans, Links-

truncatie, Rechts-truncatie, Korte woorden |

Meertalig | **ADLIB Museum Basis**. Direct inzetbaar

| **ADLIB Museum standaard**. Toolkit. Volgens de

"CIDOC Guidelines" en SPECTRUM-Standaard |

Bruikleenmodule | **ADLIB Museum Plus**. Uitbreiding

met ADLIB Bibliotheek | **Crossdomain searching** |

ADLIB Information Systems | Postbus 1436 | 3600 BK Maarssen |

Telefoon +31 (0)30 - 241 18 85 | Fax +31 (0)30 - 241 25 68 |

E-mail sales@nl.adlibsoft.com | www.adlibsoft.com

WATERLAND NEELTJE JANS

ramp
1953

exhibitions

Museumrichting, educatieve tentoonstellingen, informatiecentra

NEMO, Amsterdam

BRUNS

WWW.BRUNS.NL

Bruns bv | Leemskuilen 12 | 5563 CK Westerhoven | The Netherlands
Postbus 15 | 5563 ZG Westerhoven

T +31 (0)40 204 22 91 | F +31 (0)40 201 24 20 | E info@bruns.nl